

ӨНӨКТӨШТҮК АРКЫЛУУ КООПСУЗДУК

The background of the page features a close-up, slightly blurred image of a hand holding a pen. A bright yellow zigzag line is drawn across the page, starting from the bottom left and moving towards the top right, passing behind the text. The overall color palette is a mix of deep blues and greens.

ӨНӨКТӨШТҮК АРКЫЛУУ КООПСУЗДУК

Сөз башы

Бул китепчеде евроатлантикалык өнөктөштүктүн жана анын негизги механизмдеринин негизинде жаткан негизги принциптерди түшүндүрүү максат кылынган. Анын ичинде негизги көңүл беш жумуш алып баруу сферасына бурулган. Алар: коопсуздук жана өнүктөштүк боюнча диалог, тынчтыкты сактоо иштери, коргонуу реформалары, алаамат коркунучтарына даярдык жана илим менен жаратылыш жагындагы эмгектештик. Бул иш багыттары, өнөктөштүктүн жардамы менен евроатлантикалык коопсуздуктун жогорулашына жана шериктеш өлкөлөрү үчүн шериктештиктин реалдуу практикалык маанилүүлүккө ээ болуусуна мисал боло алышат. Өнүктөштүк кызматтын ар кандай түрлөрү реформаларга, демократиялык структуралардын өнүгүшүнө жана шериктеш өлкөлөрдүн көп улуттуу кызматташтыкта кеңири эл аралык коомдун мүчөсү катары катышуусуна көрүнүп тургандай эле оң таасир этүүдө.

НАТО менен өнөктөш мамлекеттер катышкан ишкердиктин бүтүн кеңдигин жана масштабын бир эле басмада баамдоо мүмкүн эмес. Ишкердиктин ушундай түрлөрүнө жалгыз эле кеңири маалымат каражаттары аркылуу толук сүрөттөлгөн, Балкан өлкөлөрүндө жана Афганистанда тынчтыкты сактоо операциялары эмес, ошондой эле террорчулукка каршы күрөш, аскердик реформа, коопсуздуктун экономикалык аспектери, алаамат коркунучтарына даярдык, курал-жарактарды контролдоо, тылдык камсыздандыруу, абадан болуучу чабуулга каршы коргонуу, аба мейкиндигин колдонууну уюштуруу, куралдануу, билим жана окуу даярдыгы, илим жана жаратылыш, информациялык программалар сыяктуу көптөгөн башка багыттардагы шериктештиктер дагы кирет.

Ошондой эле, НАТО, эки шериктеш өлкөлөрү, Россия жана Украина менен, ошондой эле Жер-Ортолук деңиздик сүйлөшүүгө катышкан жети өлкө менен өзгөчө мамилелерди түздү. Андан сырткары, Альянс, 2004-жылы жогорку даражада өткөн НАТОнун Стамбулдук жолугушууда көрсөтүлгөн демилге боюнча «Чоң» Жакынкы Чыгыш регионундагы өлкөлөр менен бирге иштөө; мүмкүнчүлүгүн изилдеп жатат. Азыркы китепчеде бул мамилелер атайын каралбаса дагы, бул өлкөлөр менен азыркы жана келечектеги эмгектештиктер Евроатлантикалык шериктештиктин чегинде түзүлгөн кызматташтыктын жана механизмдердин көптөгөн түрлөрүнө негизделген.

Мазмуну

ӨНӨКТӨШТҮК АРКУЛУУ

4__

Өнөктөштүктүн
жаралышы жана
өнүгүшү

8__

Негизги
механизмдер

14__

Коопсуздук
диалогу жана
кызматташтык

18__

НАТО жана
өнөктөш
өлкөлөрдүн
картасы

Эскертүү: мурунку Югославия Республикасы Македония-тууралуу бүгүнкү күндөгү билдирүүлөргө болгон шилтемелер (*): Турция Македония Республикасын анын конституциялык аты боюнча тааныйт багыт көрсөткөн жылдызча менен белгиленген.

Фото жазуулары: Баардык фото сүрөттөр НАТОго тиешелүү, башка учурларда белгиленет.

КООПСУЗДУК

20__

Тынчтыкты
колдоо боюнча
операциялар

24__

Аскердик реформа

29__

Күтүүсүз өзгөчө
кырдаалдарга
жараша чара
көрүүнүн
өзгөчөлүктөрү

33__

Коопсуздук, илим
жана айлана
чөйрө

36__ Евроатлантикалык коопсуздуктун маданий жолу

Өнөктөштүктүн жаралышы жана өнүгүшү

Суук согуштун бүтүшүн белгилеп, 1989-жылдын ноябрында Берлин дубалы урады. Кыска мөөнөттүн ичиндеги Орто жана Чыгыш Европадагы өзгөрүүлөр НАТОнун алдына таптакыр жаңы мүнөздөгү коопсуздук маселерин койду. Саясий өзгөрүүлөрдүн мурун болуп көрбөгөн масштабдары Европада коопсуздукту бекемдетүү боюнча чоң мүмкүнчүлүктөргө жол ачты, бирок ошону менен бирге иншонимсиздикти жана туруксуздуктун потенциалын пайда кылды.

Бул мүмкүнчүлүктү пайдалануу үчүн жана Суук согуш заманынын конфронтациясынан кийин жаңы позитивдик негизде Европалык коопсуздук маселелерин чечүү үчүн эмне кылуу керек эле? Европа, Чыгыш жана Батыштын бардык өлкөлөрү арасында мамилелерди калыбына келтирүү үчүн кандай кадамдар жасалышы керек эле? Орто жана Чыгыш Европа өлкөлөрүнүн жакында ээ болгон көз карандысыздыктарын бекемдетүү менен регионалдык жана дүйнөлүк даражада көп улуттук коопсуздук проблемаларын чечүүгө демократиялык өлкөлөр катары толук катышууга болгон умтулуусун ишке ашыруулары үчүн кандай жардам берилсе болот эле?

Түндүк-Атлантикалык союздун башчылары, 1990-жылдын июлунда Лондондо жогорку даражадагы жолугушуусунда, бул суроолорго жоопторун

беришти. Чыгыш менен Батыштын ортосундагы мурунку жикке чыдамдык көрсөтүп, алар өзүлөрүнүн мурунку душмандарына достук колун сунуп Орто жана Чыгыш Европа өлкөлөрүнүн бардыгына жаңы эмгектештик мамилесин сунуш кылышты. Ошентип, 1991-жылы декабрда, НАТО өлкөлөрүн жана жаңы шериктеш мамлекеттерди бириктирген, Түндүк-Атлантикалык Кызматташтык Кеңеши жалпы маселелерди талкуулоо үчүн кеңешме бөлүмүнүн пайда болушуна шарттар түзүлдү. (Ошол убакта Европадагы өзгөрүүлөрдүн темпи ушунчалык ылдам болгондуктан Түндүк Атлантика Кызматташтык Кеңешинин биринчи жыйынында тарыхый бир окуя болуп өттү: акыркы коммунисттин бекитилүүсүндө советтик элчи бул жыйынында Советтик Союздун таркалышы жана бул учурдан тартып ал жалгыз гана Россия Федерациясынын өкүлү боло тургандыгы жөнүндө кулактандырды.)

Мамилелердеги бул эң маанилүү өзгөрүү Альянстын 1991-жылдын ноябрында жарыяланган жаңы стратегиялык концепциясында бекитилген. Анда коопсуздук маселелери кененирээк камтылган. Альянстын политикалык каражаттар аркылуу максаттарына жетүү мүмкүнчүлүктөрү, эч бир болбогондой, чоң болгон. Коргонууну камсыздандыруу маселелери өзүнүн баштагыдай маанилүүлүгүн сактаса дагы, эми Евроатлантикалык региондун туруктуулук менен коопсуздукту

> Суук Согуштун аякташы коопсуздукка өбөлгө боло турган жана шериктештикти өнүктүрө турган жаңы мүмкүнчүлүктөргө жол ачат.

© ullstein bild - Schürer

«Бул өнөктөштүк Евро-Атлантика аймагында стабилдүүлүккө жана коопсуздукка жалаң гана шериктештик менен биргелешкен иш-чаралар аркылуу жетишүүгө мүмкүн экен деген бирдиктүү ишенимдин көрсөткүчү катары түзүлгөн. Эркиндикти, адам укуктарын коргоо жана колдоо ошондой эле ачыктыкты, акыйкаттыкты жана тынчтыкты демократия аркылуу камсыз кылуу - бул жалпыга таанылган байлыктар болуп эсетелинип, өнөктөштүктүн маңызын түзүп келет.»

(Тынчтык үчүн Өнөктөштүк:
Рамкалык документ – Брюссель
Саммити, 10-январь, 1994 ж.)

бекемдөөнү өнүктүрүү үчүн экономикалык, социалдык жана экологиялык маселелерге көбүрөөк көңүл буруу мүмкүн болуп турган. Эки тараптык сүйлөшүү жана эмгектештик, бул Альянстын алдындагы түрлүү маселелерди башкарууга эң зарыл нерселерден болуп калды. Суук согуштан кийин негизги максаттар: түшүнбөстүктөн пайда болгон конфликттердин коркунучун азайтуу; союздаштардын коопсуздугуна таасир эткен кризистерди башкарууну жакшыртуу; бардык европалык мамлекеттердин арасындагы өз ара түшүнүшүүнү жана ишенимди бекемдетүү; жалпы коопсуздук маселелерин чечүүдө чыныгы өнөктөштүк үчүн мүмкүнчүлүктөрдү кеңейтүү болуп калышты.

Суук согуштан кийинки убакта кеңештер, ал убактан калган, Россиялык аскерлердин Балтика мамлекеттеринен чыгарылышы сыяктуу маселелерден топтолгон. Ошондой эле коопсуздук жана коргонуу маселелери боюнча да саясий өнөктөштүк башталган, Түндүк Атлантика Кызматташтык Кеңеши түрдүү багытта жаңы жолдорду салып жаткан. Бирок, анын ишиндеги негизги көңүл көп жактуу саясий диалогго бурулган. Бул айрым өнөктөш мамлекеттердин НАТО менен өзүлөрүнүн өз алдынча мамилелерин өнүктүрүү мүмкүнчүлүгүн жок кылган.

Мындай кырдаал, НАТО менен өз алдынча өнөктөш мамлекеттердин арасындагы эки жактуу практикалык кызматташтыктын негизги программасы болгон «Тынчтык үчүн өнөктөштүк» (ТүӨ) атуу программанын 1994-жылы кабыл алынышы менен өзгөрдү. Бул программа кызматташтык процессиндеги эң маанилүү кадам болду. Аягында, 1997-жылы ТАӨКнин ордуна келген Евроатлантикалык Өнөктөштүк Кеңеши (ЕАӨК) пайда болгон. Анын максаты, жетишилген прогрессти негиз алып, өнөктөштүктү кеңейтүүгө жана анын оперативдик аспектинин күчөтүүгө жол салуу болду.

Көп улуттук даражада өнөктөштүктүн жана кызматташтыктын негизи, толук Евроатлантикалык региондун масштабдарында тунуктукту жана ишенимди жогорулатууга багытталган үзгүлтүксүз консультацияларды жана биргелешкен өнөктөштүк түрлөрүн өткөрүүлөрдөн турат. Эки жактуу деңгээлде мындай өнөктөштүк өз алдынча өлкөлөр менен НАТОнун айкын жагдай-шарттарына жана талаптарына таянып, араларындагы практикалык иш мамилелеринин өнүгүшүн талап кылат.

Өнөктөштүк процесси, өз убагында душман болгон жана каршы болгон союздардын ичинде болгон же мурунку регионалдык, территориалдык, саясий, этника аралык же диндик келишпестикке катышкан өлкөлөрдү да арасына камтыган бардык катышуучу өлкөлөрдүн арасында диалогду жана өз ара түшүнүшүүнү кеңейтүүнү талап кылат. Коопсуздуктун маселеринин жалпы чечимдерин издөөгө багытталган ишкердиктин биргелешкен түрлөрү тарыхтагы тескери ойлорду жеңип чыгууда жана шериктештиктин өз ара пайдаларын көрө алууну пайда кылууда маанилүү ийгиликтерге жетишүүгө мүмкүнчүлүк берди.

Тоскоолдуктардын жана кыйынчылыктардын келип чыкканына карабастан, бул, балким, аргасыз болгон, Орто жана Чыгыш Европадагы, ошондой эле мурунку Советтер Союзундагы саясий, экономикалык жана социалдык өзгөрүү процесстеринин кыйындыгын эске алганда дагы өнөктөштүк процессинин башталышынан тартып олуттуу жетишкендиктер болду. ЕАӨК жана ТүӨ туруктуу өнүгүп жатышты жана түзүлгөн өнөктөштүк механизмдерин негиз алып НАТО менен анын өнөктөштөрүнүн коопсуздук аймагында кызматташтыкты кеңейтүү боюнча ыраттуу чараларды көрүшкөндүктөрүнө жараша өзүлөрүнүн динамикасын таап алышты. Алмашып жаткан коопсуздук чөйрөдө, жаңы маселелерди чечүү үчүн бул жылдары НАТО түрдүү кайта курууларды башынан өткөрдү. Альянсдагы динамизмин жана маанисин сактоо үчүн, өнөктөштүктүн ар кыл ишин жана механизмдерин НАТОнун жаңы биринчи даражадагы маселелерин чечүүгө ыңгайлаштыруу зарыл болгон эле (*«Негизги механизмдер» бөлүмүн караңыз*).

Өнөктөштүктүн тереңдетүүсү жана кеңейтүүсү шериктеш мамлекеттердин талаптарына жооп берүү үчүн жана кызыкчылыкты туудуруунун деңгээлин алып калуу үчүн зарыл болуп эсептелинет. НАТОнун эки тараптуу кеңейүүсү Альянс менен Шериктештердин айрымасын өзгөртүп койдү (*кутучаны караңыз*). 2004-жылдын март айынан тартып НАТО союздаштарынын саны Өнөктөштөрдүн санынан жогорулай баштады. Эми ушуну менен калган өнөктөш мамлекеттер ар тараптуу группаны

түзүшөт. Анын ичине азыр дагы өзүлөрүнүн тарыхый мурасын жеңип чыгуу менен алек болгон Балкан өлкөлөрү, стратегиялык жактан маанилүү, бирок аз өнүккөн Кавказ менен Орто Азия өлкөлөрү жана ошондой эле катышпаган Батыш Европа өлкөлөрү кирген. Алардын айрымдары өзүлөрүнүн коргонуу структураларын жана аскердик потенциалын түзүү процессинде болсо, башкалары, НАТОнун башкаруусу алдында, операциялар үчүн олуттуу аскердик контингенттерди бөлүп бере алышат жана өзүлөрүнүн Өнөктөштүк боюнча маселелерине консультациялар, окутуу даярдыгы жана түрдүү багыттардагы жардам түрүндөгү жөлөк болуп берүүнү сунуш кыла алышат.

Бүгүнкү күндө жыйырма өнөктөш мамлекет НАТО боюнча жыйырма алты союздаш өлкө менен ЕАӨКда болуп турган консультацияларга үзгүлтүксүз катышып, коопсуздуктун жана коргонуунун ар кайсы аспектинде тиешелүү болгон маселелерди чечүү боюнча кызматташып жатышат. Алардын куралдуу күчтөрүнүн өкүлдөрү тез-тез бирге аракеттенишип турууда. Бирге окууларды өтүшөт, алардын согуш кызматчылары НАТОнун башкармачылыгы астында тынчтыкты сактоо операцияларында жанаша кызмат кылышат, НАТОнун союздаштары менен шериктештери террорчулук коркунучуна каршы жалпы күрөштө чогуу аракеттенишет. Суук Согуш бүткөндө Евро-Атлантика регионундагы стратегиялык абалында мындай тез бурулуштун болушун эч ким алдын ала айта алган эмес.

НАТО өнөктөштүгүнүн саясатынын баштапкы максаты бар болгон тоскоолдорду жеңүү жана диалог менен кызматташтыктын жардамы менен коопсуздуктун түзүлүшүн камсыз кылуу болгон. Бүгүнкү күндө ал максаттар андан дагы чоң болуп калды, анткени өнөктөш мамлекеттер НАТО менен бирге, башка себептердин арасында бар болгон, террорчулук, куралжабдыктарды массалык түрдө жок кылуу жана жөндөмсүз мамлекеттер себептеринен келип чыккан 21-кылымдын коопсуздук маселелерин чечүүнү башташты.

НАТОНУН СОЮЗДАШТАРЫ ЖАНА ӨНӨКТӨШТӨРҮ

Акыркы жылдар ичинде өнөктөштүккө отуз өлкө кошулду: Албания, Армения, Австрия, Азербайжан, Белоруссия, Болгария, Хорватия, Чех Республикасы, Эстония, Финляндия, Грузия, Венгрия, Ирландия, Казахстан, Кыргыз Республикасы, Латвия, Литва, Молдова, Польша, Румыния, Россия, Словакия, Словения, Швеция, Швейцария, мурунку Югославия Республикасы Македония*, Тажикистан, Туркменистан, Украина жана Өзбекстан.

1997-жылдан тартып, эки тараптык катнаш, өнөктөштүк менен коопсуздук боюнча НАТО-Россия негиз салуучу актысына жана НАТО-Украина өзгөчө кызматташуу боюнча хартиясына кол коюлуусу менен бирге, Россия менен Украинанын ортосунда өзгөчө мамилелер өнүгө баштады. Андан бери Россия менен болгон катнаштар, 2002-жылы НАТО-Россия Кеңешинин түзүлүшү менен кыйла бекемделди, кеңеште башка союздаштар жана Россия бир деңгээлдеги укуктарга ээ. Евроатлантикалык коопсуздук бөлүмдөрүнө кирүү боюнча Украинанын реформа аракеттерин колдогон НАТО-Украина иш аракеттер планы 2002-жылдын ноябрында кабыл алынып, НАТО-Украина катнаштарын тереңдетүү жана кеңейлетүү боюнча чаралар көрүлгөн.

Он өнөктөш мамлекет союздаш болду. 1999-жылы Түндүк-Атлантика союзуна Чех Республикасы, Венгрия жана Польша кошулду, андан кийин

2004-жылы анын мүчөлөрү болуп Болгария, Эстония, Латвия, Литва, Румыния, Словакия жана Словения киришти. Үч кандидат мамлекет келечектеги мүчөлүккө даярданып жатышат, айта кетсек, Албания, Хорватия жана мурунку Югославия Республикасы Македония*.

Босния менен Герцеговина жана Сербия менен Черногория, дагы, Тынчтык үчүн Өнөктөштүккө жана Евроатлантикалык Өнөктөштүк Кеңешине кошулууга үмүттөнүп жатышат. НАТО дагы алардын умтулуусун коштоп жатат, бирок ошону менен бирге өлкөлөрдүн алдына алгачкы аткарылуучу талаптарды койду. Ал талаптарга мурунку Югославияга карата эл аралык кылмыш трибуналы менен толук кызматташтык кирет, анын ичинде аскердик кылмышка тартылган өтө белгилүү болгон Радован Караджич жана Ратко Младичтердин камакка алынуусу. Ошол эле учурда, НАТО Босния менен Герцеговинанын аскердик реформасына колдоо көрсөтүп жатат. Коопсуздукту камсыз кылууда чектелген кызматташуу Сербия жана Черногория менен да жүрүп жатат. Ал кызматташуу өзүнө, Түндүк-Атлантика союзу менен тааныштыруу, кризистик маселелерди жөнгө салуу, тынчтыкты сактоо жана аскер-граждандык кызматташтык менен тааныштырууга өткөрүлгөн НАТОнун курстарында согуш кызматчыларын жана граждандарды окутууну камтыйт.

Негизги механизмдер

НАТО, өнөктөштөр менен мамилелердин толук саясий негизи болгон Евроатлантикалык Өнөктөштүк Кеңешиндеги (ЕАӨК) шериктештери менен үзгүлтүксүз кеңешип турат. Ар бир өнөктөш мамлекет Түндүк-Атлантика союзу менен өз алдынча мамилелерин Тынчтык үчүн өнөктөштүк (ТүӨ) аркылуу түзсө болот, бул практикалык иш-аракеттерди өзүнө камтыган программа өнөктөштөргө өзүлөрүнүн биринчи даражалуу маселелерин өнөктөштүккө тандоого мүмкүнчүлүк берет. Өнөктөштүктүн бул эки негизги механизми Евроатлантикалык коопсуздуктун курулушунун негизги элементтери болуп калды.

Мадридде (1997-ж.), Вашингтондо (1999-ж.), Прагада (2002-ж.) жана Стамбулда (2004-ж.) өткөн кезектеги саммит жолугушууларда НАТОнун союздаштары менен өнөктөш мамлекеттердин ортосундагы кызматташтыкты андан ары тереңдетилүүсү боюнча иш-аракеттер жасалды. Бул демилгелер кызматташтыктын негизинде жаткан жалпы байлыктар жана принциптерге негизделген, жана кызматташтыктын негизги максаты болгон Евроатлантикалык региондо жана анын чегиндеги тынчтыктык менен туруктуулукту бекемдөөдөгү максаттарын ачык көрсөттү.

ӨНӨКТӨШТҮКТҮН НЕГИЗГИ УЧУРЛАРЫ

- 1991** Түндүк Атлантика Кызматташтык Кеңешинин биринчи жыйыны
- 1994** «Тынчтык үчүн өнөктөштүк» программасынын кабыл алынышы; Өнөктөш өлкөлөрдүн НАТОдогу миссиясынын ачылышы; НАТОдогу Башкы Командованиенин Бириккен Куралдуу Күчтөрүнүн Европа Штабынын алдында өнөктөштүктү координациялоо тобунун түзүлүшү
- 1995** НАТОнун Башкы Командованиесинин Бириккен Куралдуу Күчтөрүнүн Европа Штабында Эл Аралык Координациялоо Борборунун ачылышы
- 1996** Өнөктөш мамлекеттердин НАТОнун жетекчилиги алдында Босниянын тынчтык келишимин ишке ашыруу боюнча күчтөрдүн иштеринде катышуусу
- 1997** Евроатлантикалык Өнөктөштүк Кеңешинин Синтрадагы (Португалия) биринчи жыйыны Кийинки жогорку даражадагы НАТО жана ЕАӨКтүн Мадриддеги (Испания) жыйынында ТүӨтүн оперативдик ролу жогорулаган
- 1998** Евроатлантикалык өзгөчө кырдаалдар менен катастрофа чыккан учурда жардамдашуу координациялык борбордун жана стихиялуу кырсыктарга каршы туруу боюнча бөлүмдүн түзүлүшү
- 1999** Үч өнөктөш өлкөлөр Венгрия, Польша жана Чех Республикасы НАТОго кошулушту; Сүйлөшүү жана шериктештик маселелери Түндүк Атлантикалык Союздун стратегиялык концепциясында коопсуздукту камсыздоодогу НАТОнун

- олуттуу маселелеринин ажырагыс бөлүгү катары камтылган; Вашингтондо өткөн жогорку деңгээлдеги жолугушууда Тынчтык үчүн Өнөктөштүктү (ТүӨ) мындан ары кеңейтүү боюнча, жана бул программанын оперативдик ролун жогортуу боюнча чечимдер кабыл алынган; Шериктеш өлкөлөрдүн Косово күчтөрүнүн составында НАТОнун башчылыгы алдында аскер контингенттеринин кеңейиши
- 2001** 12 – сентябрда ЕАӨКтүн жыйыны болуп, анда АКШдагы террористтик акты айыпталып, бул терроризм балакети менен күрөшүүгө милдет алынат
- 2002** Прагадагы жогорку деңгээлдеги жолугушууда кылынган толук анализ Евроатлантикалык Өнөктөштүк Кеңешинин жана ТүӨтүн күч алуусуна көмөк берет; Терроризмге каршы күрөшүү боюнча өнөктөштүк иш-аракеттер планы кабыл алынат
- 2003** Өнөктөш мамлекеттер өздөрүнүн аскер контингенттерин Афганистандагы НАТО башкарган эл аралык коопсуздукка көмөк көрсөтүү боюнча күчтөргө бөлүштүрүп жатат
- 2004** Жети өнөктөш мамлекеттер – Болгария, Эстония, Латвия, Литва, Румыния, Словакия жана Словения НАТОго мүчө болуп киришти; Стамбулдагы жогорку деңгээлдеги жолугушууда мындан аркы өнөктөштүктү бекемдөө боюнча чаралар көрүлгөн; Коргонуу Институтун куруу боюнча Стамбулдук өнөктөштүктүн иш-чаралар планы кабыл алынган

Евроатлантикалык Өнөктөштүк Кеңеши

Евроатлантикалык Өнөктөштүк Кеңеши НАТО өлкөлөрүн жана өнөктөш өлкөлөрдүн башын бириктирип турат. Азыркы күндө ага 46 өлкө кирет. Ал көп тараптуу форум катары кызмат кылат, анда үзгүлтүксүз саясат жана коопсуздук боюнча сүйлөшүүлөр жана кеңешмелер өтүп турат. Ал ошондой эле, Тынчтык үчүн Өнөктөштүктө ортоктош болуп жаткан НАТО менен өлкөлөрдүн ортосундагы өнүгүп жаткан эки тараптуу катнаштардын саясий өзөгүн түзөт.

Өнөктөштүк Кеңешин түзүү боюнча кабыл алынган чечим, Түндүк Атлантикалык Өнөктөштүк Кеңешинин жетишкендиктеринин негизинде алдыга жылууга умтулуусун чагылдырат. Ушул максат менен өнөктөштүктү тереңдетүү жана анын оперативдик ролун жогорулатуу үчүн коопсуздук боюнча консультативдик түзүлүш жаралган. Ал көпчүлүк жактан НАТОнун көп кырдуу мүнөздөгү өнөктөш өлкөлөр менен болгон Тынчтык үчүн Өнөктөштүк программасынын алкагындагы болгон мамилелерге шайкеш келген. Ошондой эле, бул иш Босния менен Герцоговинадагы тынчтыкты сактоо боюнча операцияларга байланышкан, бул жакка 1996-жылы 14 өнөктөш өлкөдөн аскер кызматчылары НАТОнун аскерлери менен бирдикте кызмат өтөөгө жөнөтүлгөн. Бул чечим бир мезгилде көрүлгөн Тынчтык үчүн Өнөктөштүктүн ролун жогорулатууга багытталган, өнөктөш өлкөлөрдүн чечим чыгарууга катышуусун жана өнөктөштүктүн баардык тармактарындагы иш-аракеттердин пландаштыруусун кеңейтүү боюнча көрүлгөн иш-чараларды толуктады. Евроатлантикалык Өнөктөштүк Кеңешинин жаралышы, бул өнөктөштүк түзүлүштүн мүчө боло элек Батыш Европа өлкөлөрү үчүн ачык болушуна өбөлгө түзүп жатат. Башында бул өнөктөштүк түзүлүш мурунку Варшава келишиминин өлкөлөрүн катышууга тартуу үчүн түзүлгөн.

Кыска мөөнөтөгү күнүмдүк саясий жана коопсуздук маселелери боюнча консультацияларга кошумча болуп Евроатлантикалык Өнөктөштүк Кеңешинде узак мөөнөттөгү консультациялар жана кызматташтыктар ар кыл тармактарда өтүп жатат. Алар өзүнө кризисте жөнгө салуу жана тынчтыкты сактоо боюнча операцияларды, регионалдык маселелерди, куралданууну контролдоо жана массалык жок кылуу куралдарынын жайылтуу маселелерин, эл аралык терроризмди, коргонуу маселелерин, анын ичинде саясатты жана стратегияны пландаштырууну, бюджетти түзүүнү, чукул граждандык пландаштырууну жана чукул жагдайларды алдын алууну, аскер-техникалык кызматташтыкты, ядролук коопсуздукту, аскер-граждандык координациялоону анын ичинде аба кыймылын башкаруу тармагын жана илимий кызматташтыкты камтыйт.

> Евроатлантикалык Өнөктөштүк Кеңешинин жыйындарын НАТОнун Башкы Катчысы башкарат.

Евроатлантикалык Өнөктөштүк Кеңешинин кызматы менен көлөмдө ар кандай вариантта уюштурулушу мүмкүн, бул кырдаал сүйлөшүүлөрдүн маанисине жараша НАТО союздаштарынын жана өнөктөштөрүнүн ортосунда жолугушууларды жана аз сандан турган, бирок составы чексиз группалар менен иш алып барууга мүмкүнчүлүк берет. Бул мындай ийкемдүү мүнөздөгү кызмат иштин ийгилигинин көрсөткүчү.

Көпчүлүк өнөктөш мамлекеттер өзүлөрүнүн дипломатиялык миссияларын НАТОнун Брюсселдеги штаб-квартирасынын алдында ачышты, бул кырдаал үзгүлтүксүз байланышты жеңилдетип, жана муктаж убакта консультацияларды учурунда өткөрүүгө мүмкүнчүлүк берет. Евроатлантикалык Өнөктөштүк Кеңешинин сессиялары ар ай сайын элчилер деңгээлинде, ар жыл сайын Тышкы Иштер, Коргоо, министрлеринин жана генералдык штабдардын башчыларынын деңгээлдеринде, ошондой эле жогорку деңгээлде өткөрүлүп турат. 2005-жылдан тартып жаңы коопсуздук боюнча Евроатлантикалык Өнөктөштүк Кеңешинин жогорку деңгээлдеги Форумунун иши башталат. Анын жыйындары жыл сайын НАТОнун бирдиктүү жана өнөктөш мамлекеттердин аракеттеринин алкагында коопсуздук боюнча маанилүү маселелерди жана ал маселелердин ылайыктуу чечилиш жолдорун талкулоо үчүн өткөрүлүп турат.

Тынчтык үчүн Өнөктөштүк

«Тынчтык үчүн өнөктөштүк» программасы Түндүк-Атлантика союзу таяган практикалык өнөктөштүккө жана демократиялык принциптерди жактоочулукка негизделген. Ал өз алдынча өнөктөш мамлекеттер менен НАТОнун арасында, ошондой эле өнөктөш мамлекеттердин арасында туруктуулукту бекемдөөнү, тынчтыкка коркунучту азайтууну жана коопсуздук тармагында бекем мамилелерди түзүүнү максат кылып алган.

ТүӨ программасынын негизи – ар биринин керектөөсүн эске алуу менен өз алдынча өнөктөш мамлекеттер менен НАТОнун арасындагы индивидуалдуу негиз боюнча курулган өнөктөштүк. Ал катышуучу мамлекеттердин өкмөтү тарабынан тандалган ошол темптер менен жана ошондой даражада иш жүзүнө ашырылат. Тынчтык үчүн өнөктөштүктүн алкагында ТүӨ программасынын максаттары менен маселелеринин ишке ашырылуусун колдоого жана анын идеяларын практикалык иш-аракеттерге айлантууга мүмкүнчүлүк берген түрдүү инструменттердин тобу иштеп чыгарылган. Мындай инструменттер жана демилгелер төмөндө каралган. Алар эки тараптуу менен көп тараптуу аракеттердин негизин түзөт, ошондой эле, эффективдүүлүк менен айкындык принциптерине жараша түзүлгөн жана өнөктөштөрдүн НАТОнун иш-аракеттерине катышууну колдоого багытталган программаларда өнөктөштөрдүн катышууларына мүмкүнчүлүк берет.

«Тынчтык үчүн өнөктөштүк» программасынын официалдуу негизи болуп ар бир өнөктөш мамлекеттин конкреттүү милдеттерин баяндаган рамкалык документ саналат. Бардык өнөктөштөр өзүлөрүнө чоң масштабдагы бир нече саясий милдеттерди алышат – демократиялык коомдун негиздерин коргоо; эл аралык укуктун принциптерин коргоо; ООНдун Уставы боюнча милдеттерди аткаруу, адам укуктарынын жалпы декларациясы, хельсинки корутунду актысы жана куралданууну контролдоо, куралсыздандыруу жөнүндөгү эл аралык макулдашуу; күч коркунучун жана күчтү башка мамлекеттерге каршы колдонууну тыйуу; бар болгон чектерди сактоо; талаш-тартыштарды тынчтык жолдор менен жөнгө салуу. Куралдуу күчтөрүнө демократиялык контролдоону киргизүү максаты менен улуттук аскердик пландаштырууда жана коргонуу бюджетин түзүүдө айкындыкты жогорулатуу боюнча далил милдеттер дагы кабыл алынат, ошондой эле тынчтыкты сактоо жана гуманитардык операцияларда НАТО менен бирге болгон иш-аракеттер үчүн күчтөр жана каражаттарды пайда кылуу. Рамкалык документ, ошондой эле, өзүнүн территориалдык бүтүндүгүнө, саясий көз карандысыздыгына жана коопсуздугуна болгон коркунучту көрүп ала алган НАТО союздаштарынын ар кайсы өнөктөш мамлекет менен консультациялашуу милдетин бекемдейт. Бул механизмди, мисалга алсак, Албания жана мурунку Югославия Республикасы Македония* Косоводогу кризис убагында колдонушкан.

Өнөктөш мамлекеттер өзүлөрүнүн умтулууларына жана мүмкүнчүлүктөрүнө жараша иш-аракеттердин өз алдынча түрлөрүн тандашат. Алар буларды, презентациялык документте, НАТОнун союздаштары сыяктуу тааныштырышат. Андан кийин, НАТО жана конкреттүү өнөктөш мамлекет тарабынан бекитилген өнөктөштүктүн индивидуалдуу программасы бирге иштелип чыгат. Мындай эки жылдык программалар ар бир өлкөнүн далил кызыкчылыктарына жана керектөөлөрүнө жараша иш-аракеттер түрлөрүнүн кенен «менюсунун» негизинде түзүлөт. Мындай кызматташтыкта негизги көңүл көбүнчө коргонуу иш-аракеттер, аскердик реформа жана аскердик реформанын натыйжаларын жоюуга байланышкан маселелерге бурулат. Бирок, ушундай болгону менен, ал, аскердик саясат менен пландаштыруу, аскер менен атуул арасындагы мамилелер, билим жана окуу даярдыгы, абадан болуучу чабуулга каршы коргонуу, маалымат жана байланыш системалары, кризисти жөнгө салуу жана өзгөчө граждандык пландаштыруулар менен кошо НАТОнун иш-аракеттеринин дээрлик бардык тармактарына тийиштүү болуп турат.

1999-жылдын апрелинде, жогорку даражадагы вашингтондук жолугушууда маанилүү демилгелер көрсөтүлгөн. Алар Тынчтык үчүн өнөктөштүктүн оперативдик багытталгандыгын күчөтүүгө жана ТүӨнүн алкагында маселелерди чечүүдө жана

> Хорватия Тынчтык үчүн Өнөктөштүк Рамкалык Документке 2000-жылдын июнь айында кол коёт.

пландаштырууда өнөктөш мамлекеттердин катышуусуна багытталган. Аларга «Оперативдүү мүмкүнчүлүктөрдүн концепциясы» жана «Аскердик-саясий рамкалар» документтерин кабыл алуу демилгелери тиешелүү. Аскер кызматчыларынын билим даярдыгы аркылуу оперативдик мүмкүнчүлүктөрдү жогорулатууда өнөктөш мамлекеттерге жардамдашуу максаты менен билим даярдыгын жогорулатуу Программасы да кабыл алынган.

Оперативдик мүмкүнчүлүктөрдүн концепциясы, НАТОнун башчылыгы алдында ТүӨ операцияларынын жүрүшүндө Түндүк-Атлантика союзу жана өнөктөш мамлекеттердин куралдуу күчтөрүнүн бирге кыймылдоо жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу үчүн иштелип чыккан. Анын максаты, НАТО башчылыгы алдында ТүӨ операцияларын жүргүзүү жана тылдык камсыздандыруу үчүн чыгарылган ар түрдүү аскердик контингенттердин ичинен аскер топторун түзүү боюнча иш-аракеттерге ийкемдүүлүктү камсыз кылуу. Бул механизмдеги негизги көңүл ушундай операцияларды жүргүзүү үчүн мүмкүнчүлүктө болгон күчтөр менен каражаттарга бурулат. Мындай аскердик контингенттердин НАТОнун башчылыгы алдындагы топтордун интеграциясына Түндүк-Атлантика союзунун жана өнөктөш мамлекеттердин аскерлерин башкаруу органдары арасында жана алардын бөлүктөрү менен подразделениелери арасындагы иш мамилелери жардам берет. Бул мамилелер тынчтык убагында түзүлөт жана кийин үзгүлтүксүз өнүгүп турат. Жогорку даражадагы стамбулдук жолугушууда оперативдик мүмкүнчүлүктүн концепцияларынын ишке ашырылуусу менен оперативдик сиңишүүчүлүктүн стандарттары жана аларга байланыштуу иш-аракеттердин баалары НАТОнун механизмдерине ылайык келтириле тургандыгы тууралуу чечим кабыл алынган.

«Аскердик-саясий рамкалар» документинде өнөктөш мамлекеттердин саясий консультацияларда, чечимдерди кабыл алуу процесстеринде, оперативдик пландаштыруу жана башкаруу механизмдеринде катышууларына тиешелүү принциптер, формалар жана башка установакалар жөнүндө баяндалган. Стамбулдук саммитте өнөктөштөрдүн чечимдерди даярдоо процессине анын эң эле башынан баштап катыштыруу керек экендиги баса белгиленген. Бул рамкалык документтин абалдары НАТОнун башчылыгы алдындагы бардык операцияларда, өнөктөш мамлекеттердин катышуусу менен, колдонулат, ошондой эле ТүӨнүн Максаттык фонддорун пайда кылуу жана окутуулар сыяктуу НАТОнун иш-аракеттеринин башка түрлөрүндө өнөктөштөргө жардам берүүдө жалпы башкармачылык катары колдонулат.

НАТОнун бир нече штабдары алдында өнөктөш мамлекеттердин өнөктөштүктүн күнүмдүк аракеттерине интеграциялоо даражасын жогорулатуу үчүн «штабдык элементтер» түзүлгөн.

ТүӨ - өнөктөш мамлекеттердин офицерлеринен түзүлгөн штабдык оперативдик группалар. Базасы Монс (Бельгия) шаарында болгон НАТОнун ОВС операцияларынын Башкармачылыгы алдындагы өнөктөштүктүн координациялык группасы ТүӨнүн аскердик даярдык жана окутуулар маселелерин координациялоого жардамдашат. Мындан сырткары, эл аралык координациялык борбор НАТОнун составына кирбеген, НАТОнун башчылыгы алдындагы тынчтыкты сактоо операцияларында катышуу үчүн өзүлөрүнүн аскердик контингенттерин бөлүп берген бардык өлкөлөрдүн өкүлдөрүнө пландаштыруу боюнча иштер үчүн конференц-залдарды жана имараттарды бөлүп беришет (караңыз 23 б).

Тынчтыкты сактоо операцияларында өнөктөш мамлекеттердин аскердик түзүлүштөрү менен НАТОнун күчтөрү арасында өз ара аракеттенүү деңгээлин жогорулатуу үчүн, бөлүнүп чыгарылган күчтөр менен каражаттарды көрсөткөн оперативдик сиңишүүчүлүктүн жана талаптардын башкаруучу принциптеринин аныкталуусун алкагына алган, ТүӨнүн пландаштыруу жана анализдөө процесси (ПАРП) түзүлгөн. Бул процесс Балкандагы жана Афганистандагы НАТОнун башчылыгы алдында тынчтыкты сактоо операциялары убагында өнөктөш мамлекеттер менен кызматташтыкты күчөтүүгө чоң таасир берген. ПАРП механизми НАТОнун куралдуу күчтөрүнүн түзүлүүсүн пландаштыруу системасынын модели боюнча курулган жана өнөктөштөргө кошумча негизде сунулат. Бул процесстин ар бир катышуучу өлкөсү менен анын кабыл алган өнөктөштүктүн пландык көрсөткүчтөрүнүн же максаттарынын сүйлөшүүсү өткөрүлөт, андан кийин жетишилген прогресстин терең анализи боюнча чаралар өткөрүлөт. Жылдан жылга ПАРПтын талаптары дагы да бийигирээк болуп калды жана комплекстик мүнөзгө ээ болду. Эми алар НАТОнун союздаштары өзүлөрүнүн алдына койгон аскердик мүмкүнчүлүктү жакшыртуу маселелери менен байланышкан. Ошондой эле ПАРП эффективдүү, кымбат эмес, өзү өзүнө жетишерлик куралдуу күчтөрдү түзүү жана аскердик реформа тармагында иш-аракеттерди жүргүзүп баштоо максаттары менен өнөктөштөр тарабынан колдонулат. Бул механизм, мисалга алсак, Украинадагы бардык тараптуу аскердик реформаларда эң негизги ролду ойногон (караңыз 25 б).

Өнөктөштүктүн демилгелеринин бир тобу аскердик реформанын натыйжаларын жөнгө салууда өнөктөш мамлекеттерге жардамдашат, өзгөчө буга ТүӨнүн Максаттык фонддорун түзүүгө багытталган саясат түрткү берет (караңыз 28 б. кутучаны). Максаттык фонддор пехотага каршы миналарды жана курал-жарактардын калдыктарын коопсуз жол менен жок кылуу ишине ошондой эле аскер кызматчыларынын профессионалдык даярдыгына жана аскердик базалардын конверсиясына практикалык жардам беришет.

> Швейцариянын Косово боюнча күчтөрүнүн вертолету Косовонун Приштина шаарынын үстүндө учуп жүрөт: НАТОнун башкармачылыгы астында тынчтыкты сактоо операцияларынын алкагында шериктештикке көмөк көрсөтүү - өнөктөштүктүн туу чокусу болуп эсептелинет.

Кызматташтыкты тереңдетүү

НАТО жана өнөктөш өлкөлөр арасындагы кызматташтыкты тереңдетүү боюнча кийинки кадамдар 2002 - жылдын ноябрь айында болуп өткөн Прагадагы жогорку деңгээлдеги жолугушууда жасалды. ЕАӨКтүн жана ТүӨтүн иш аракеттерин ар тараптуу анализдөөнүн жыйынтыгында өнөктөштөр менен саясий диалогду чыңдоо жана мындан ары алар катышкан иш аракеттерди пландаштырууга, жүргүзүүгө жана көзөмөлдөөгө өнөктөштөрдүн катышуусун күчөтүүнү сунуштады.

Прагадагы жогорку деңгээлдеги жолугушууда Өнөктөштүк иш аракеттер планы деп аталган кызматташтыктын жаңы механизми сунушталды. Алгач терроризмге каршы өнөктөштүк иш аракеттер планы иштелип чыкты (*караңыз 15 б*). Анын сыртында Түндүк-Атлантикалык Союзга ар түрдүү иш аракеттердин «меню» сунган иш-чараларды тандап алуунун ордуна өнөктөш өлкөлөрдүн ички реформаларына, өзгөчө коргоо жана коопсуздук секторунда алардын керектөөлөрүнө жана шарттарына карата максаттуу көмөк көрсөтүүгө уруксат берген башка жаңы демилге, өнөктөштүктүн жекече иш-аракеттер планы биринчи жолу сунушталды (*кутучаны караңыз*).

Прагада ишке ашырылган өнүгүүгө таянып, 2004 жылдын июнь айындагы Стамбул жыйынында Евроатлантикалык Өнөктөштүктү чыңдоо жана анын иш аракеттерин өнөктөштөрдүн жеке керектөөлөрүн жана мүмкүнчүлүктөрүн эске алуу менен негизги тематикалык маселелерди чечүүгө багыттоо боюнча бир топ чаралар көрүлдү. Бул

жогорку деңгээлдеги жолугушууда өнөктөш өлкөлөргө ийгиликтуу жана демократиялык жоопкерчиликтүү коопсуздук уюмдарын курууга көмөк көрсөтүү милдетин аткара турган коргонуу институттарын куруу боюнча өнөктөштүктүн иш аракеттер планы кабыл алынды (*караңыз 24 б*).

Куралдуу күчтөр контингенттерин камсыз кылган өлкөлөрдүн чечим кабыл алуу процессинин алгачкы этаптарына катышуусу жана өнөктөш өлкөлөрдүн саясий кеңешмелерди жүргүзүү мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүүсү алардын НАТО жүргүзгөн операцияларга өз кошумчаларын кошуусуна мүмкүнчүлүк берет. Буга кошумча катары, Оперативдик Потенциал Концепциясы кеңейтилет жана өнөктөштөргө мүчө-мамлекеттердин башкармалыгы алдында куралдуу күчтөрдүн жана Түндүк Атлантикалык союздун аскердик потенциалын туруктуу трансформациясын өнүктүрүү жана көзөмөлдөө милдетин аткарган өкүлчүлүк ачуу мүмкүнчүлүгү сунушталат. Бул болсо өз учурунда НАТО жана анын өнөктөш өлкөлөрүнүн күчтөрү арасында аскердик кызматташтыкты чыңдоого жардам берет жана НАТОнун оперативдүү ролу жана аскердик потенциалынын өнүгүүсү менен алардын коопсуздук структураларынын трансформациясын тездетет.

Ошондой эле, стратегиялык жактан маанилуу эки региондун, тактап айтканда Кавказдагы (Армения, Азербайджан жана Грузия) жана Борбордук Азиядагы (Казакстан, Кыргыз Республикасы, Таджикистан, Түркменистан жана Өзбекстан) өнөктөш өлкөлөр менен байланышты күчөтүүгө өзгөчө маани берүү чечими кабыл алынды. НАТОдо бул эки регион боюнча өзгөчө өкүл, ошондой эле эки байланыш офицери дайындалды. Аларга өнөктөштүктүн жекече иш-аракеттер пландарынын тиешелүү аспектерин иш жүзүнө

ашыруу, өнөктөштүктүн коргонуу институттарын куруу боюнча иш аракеттер планын иштеп чыгуу жана терроризмге каршы күрөшүү, ошондой эле пландаштыруу жана анализдөө процессинин алкагында кызматташуу боюнча керектүү жерде көмөк көрсөтүү жана кеңеш берүү милдети ыйгарылды.

Кошумча маалымат үчүн:

www.nato.int/issues/eapc/index.html

www.nato.int/issues/pfp/index.html

ӨНӨКТӨШТҮКТҮН ЖЕКЕЧЕ ИШ-АРАКЕТТЕР ПЛАНЫ

2002 - жылдын ноябрь айында Прагадагы жогорку деңгээлдеги жолугушууда сунушталган өнөктөштүктүн жекече иш аракеттер пландарына НАТО менен байланышын күчөтүү үчүн саясий эрки жана мүмкүнчүлүгү болгон өлкөлөр катыша алышат. Мындай пландар эки жылдык негизде түзүлөт жана кызматташтыктын түрдүү механизмдерин бириктирүүгө багыт-талат, бул аркылуу мүчө-өлкө Түндүк Атлантикалык Союз менен өзүнүн ички реформалык иш-аракеттерине көмөк көрсөтүүсүн көздөгөн байланыш түзө алат.

Өнөктөштүктүн жекече иш-аракеттер планында жеке өнөктөштүн кызматташтык максаттары жана приоритеттери ачык айкын көрсөтүлүүгө жана колдонууга сунушталган механизмдердин бул приоритеттерге туура келүү кепилдиги берилүүгө тийиш. НАТО бул өлкөлөрдө жүргүзүлүп жаткан реформаларга байланыштуу белгилүү маселелерди чечүүдө кеңеш беруу милдетин алат. Тиешелүү маселелер боюнча активдүү саясий диалог өнөктөштүктүн жекече

иш аракеттер планы процессинин ажырагыс бөлүгү боло алат. Өнөктөштүктүн жекече иш аракеттер планы аркылуу НАТОнун өнөктөштөрү жана союздаштарынын эки тараптуу жардамын уюштуруу жана башка тиешелүү эл аралык уюмдар менен күч аракеттерди бириктирүү оңой болот.

Бул план саясат жана коопсуздук маселелеринин жалпы категорияларын; коргонуу, коопсуздук жана аскердик маселелер; коомчулук үчүн маалымат, илим жана айлана чөйрө, жараандык өзгөчө кырдаалдар планы; башкаруу, коргоо жана ресурстар маселелерин камтыйт.

2004 - жылдын ноябрь айында Грузия НАТО менен өнөктөштүктүн жекече иш аракеттер планынын биринчи мүчө-өлкөсү болду. Азыркы учурда Азербайжан жана Өзбекстан менен жекече иш аракеттер планы даярдалууда. Армения да мындай пландын иштелип чыгуусуна өз кызыкчылыгын билдирди.

> Евроатлантикалык
Өнөктөштүгү 2004
жылдын июнь
айындагы Стамбул
Саммитинде
чыңдалган.

Коопсуздук диалогу жана кызматташтык

Коопсуздук чөйрөсүнүн өнүгүүсү менен НАТО жана мүчө өлкөлөрү үчүн чоң мааниге ээ болгон коопсуздук маселелерин чечүүдө Евроатлантикалык Өнөктөштүк да өнүгүүдө. НАТОнун мүчө өлкөлөрү жана өнөктөш өлкөлөрдүн тынчтыкты коргоо боюнча бирдиктүү күчтөрү жайгаштырылган Балканда жана Афганистанда коопсуздукту күчөтүү маселелери тууралуу ой-пикир алышуу ишке ашырылууда. Практикалык кызматташтыкты өнүктүрүүгө салым кошууга жана аны уюштурууга, терроризмге каршы күрөш жана массалык жок кылуу куралдарын, ошондой эле кичине жана жеңил куралдарды жайылтууга байланыштуу маселелерди чечүү сыяктуу иш-аракеттердин негизги чөйрөлөрүндө атайын тажрыйба алмашууга багытталган демилгелер кабыл алынууда.

Көптөгөн коопсуздук маселелери коңшу өлкөлөр менен тыгыз байланышта оңой чечилет. ЕАӨК жана ТүӨ программасы өнөктөш өлкөлөр арасында регионалдык жана субрегионалдык деңгээлде, өзгөчө Түштүк-Чыгыш Европада, Кавказда жана Борбордук Азияда негизги маселелер боюнча кызматташтыкты өнүктүрүүгө жана колдоого рамка түзүп берет.

Терроризмге каршы күрөш

Терроризмге каршы күрөш учурда НАТОнун алдыңкы милдеттеринин бири болуп калды. 2001 - жылдын 11 - сентябрында АКШда уюштурулган террордук актылар НАТОнун Вашингтон Келишиминин (Түндүк Атлантикалык союздун биргелешип коргонуу жөнүндөгү негиз салуучу келишиминин) 5 - статьясын колдонусуна себеп болду. Террордук актылардын эртеси күнү кыска мөөнөттө чакырылган жыйында НАТО өлкөлөрүнүн жана өнөктөш өлкөлөрдүн элчилери бул актыларды шартсыз түрдө айыпташты жана террорчулук балакети менен күрөшкө бардык күч аракеттерин жумшоого милдеттеме алышты.

«Биз бул варвардык иш аракеттерге үркүү менен карайбыз жана аларды шартсыз түрдө айыптайбыз. Бул иш аракеттер биздин жалпы байлыктарыбызга каршы багытталган. Биз күч колдонуу жолунда бараткандарга бул байлыктарды жок кылууга жол бербейбиз. Биз террорчулук балакети менен күрөшкө бардык күчүбүздү жумшоого милдеттенебиз. Өнөктөштүктүн жана кызматташтыктын идеалдарынын өкүм сүрөөрүндөгү ишеничибизде биргебиз.»

(ЕАӨК Билдирүүсү, 12 - сентябрь 2001 - жыл)

Ошол күнү Түндүк Америкадан Европа жана Борбордук Азияга чейинки региондо жайгашкан ЕАӨК мүчөлөрү көрсөткөн бирдиктүүлүк жана кийинчерээк террорчулукка каршы кампанияда ишке ашкан кызматташтык НАТОнун өнөктөштүк демилгелеринин чыныгы Евроатлантикалык коопсуздук маданиятынын уруктарын сепкендигин көрсөттү.

Прагадагы жогорку деңгээлдеги жолугушууда террорчулукка каршы өнөктөштүк иш-аракеттер планын кабыл алуу учурунда террордук коркунучка каршы күрөштө күч аракеттерди бириктирүү жалпы чечимдүүлүгү ачык түрдө колго алынды. Бул иш-аракеттер планы саясий кеңешмелер жана колдонмо чаралар аркылуу бул аймакта атайын тажрыйба алмашууга жана кызматташууга негиз түзүп берет. Ошондой эле, чек аралар коопсуздугу, террорчулукка каршы күрөшкө аскердик даярдоо жана көнүгүүлөр, террордук салдырууга каршы коргонууну камсыз кылуу жана алардын натыйжаларын жок кылуу боюнча күч аракеттер жана каражаттар жаратууда кызматташтыкты өнүктүрүүгө жана чалгындоо маалыматтары менен алмашууга жардам берет (караңыз 32 б). Бул план физикалык коопсуздукту камсыз кылуу жана ашыкча аскердик курал жарактарды, ошондой эле гранатомет жана зениттик-ракеталык комплекстер сыяктуу аткыч жана жеңил куралдарды коопсуз түрдө жок кылуу боюнча иш аракеттерди өнүктүрүүгө жардам берет.

Куралдарынын жайылуусуна каршы күрөш

Массалык жок кылуу куралдары

Массалык жок кылуу куралдарынын жайылуусуна каршы иш-аракеттер жүргүзүү XXI кылымдын коопсуздук камсыз кылууда эң маанилүү милдеттеринин бири болуп саналат. Түндүк Атлантикалык Союздун ядролук курал жарактарды жайылтууга каршы күрөштө көздөгөн максаттарына жетүүсүндө НАТОнун өнөктөштөр менен диалогу өзгөчө ролго ээ. Ядролук курал жарактарды жайылтууга каршы күрөштө ийгиликтин зарыл шарты ишеним болуп эсептелет. Аны ачыктык жана айкындык аркылуу гана жаратууга мүмкүн.

Түндүк Атлантикалык Союз өнөктөштөр менен кеңешмелер аркылуу массалык жок кылуу куралдарынын жайылуусуна каршы күрөштө жалпы түшүнүктүүлүктү жана маалымат алмашууну кеңейтүүгө аракет кылат. Саясий жана коопсуздук иш-аракеттеринин каралуусуна арналган, коопсуздукту сактоо жана тышкы иштер министрликтеринин өкүлдөрү катышкан мындай кеңешмелер жалпысынан ишеним жаратууга маанилүү салым кошот. Анын үстүнө бир канча өнөктөш өлкөлөр

массалык жок кылуу куралдар колдонулган өзгөчө кырдаалга даярдыгы боюнча чоң мүмкүнчүлүктөргө ээ, ошондуктан, бул чөйрөдө бирдиктүү иш-аракеттерди жүргүзүүгө маанилүү салым кошо алышат.

Бул маселенин белгилүү аспекти каралган бир канча семинар жана симпозиумдар өткөрүлдү. Семинарлар жана симпозиумдарда «Шарп оорусу – үйрөнүлгөн сабактар» туурасында маселелер талкууланды, 2001- жылдын күзүндө АКШда жана башка өлкөлөрдө болуп өткөн окуялардын натыйжасында топтолгон тажрыйбанын негизинде өзгөчө кырдаалдар учурун пландоонун кээ бир маанилүү аспекти аныкталды. Талкуулоонун дагы бир темасы өндүрүштүн айлана чөйрөгө тийгизген зыяны жана башка колдонмо медициналык маселелерге байланыштуу эле.

> Массалык жок кылуу куралдарынын жайылуусуна каршы иш-аракеттер жүргүзүү XXI кылымдын коопсуздук камсыз кылууда эң маанилүү милдеттеринин бири болуп саналат.

Биологиялык жана химиялык куралдарга байланыштуу потенциалдуу коркунуч маселелерине арналган ЕАӨКтүн симпозиумдары өнөктөштөргө маалымат алмашуу жана оптималдуу колдонмо ыкмаларын иштеп чыгуу мүмкүнчүлүгүн түздү. Массалык жок кылуу куралдарынан коргоонуу үчүн жаңы техникалык жабдуу жана түрдүү каражаттарды өнүктүрүү жана изилдөө иштерин талкуулоо жүргүзүлүүдө. Бул өз учурунда мындай куралдан коргонуу боюнча жалпы даярдыкты өнүктүрүү ыкмаларын толугу менен түшүнүүгө жардам берет.

НАТОнун жана өнөктөш өлкөлөрдүн куралдарды жок кылуу боюнча эксперттери саясий маселелерди жана массалык жок кылуу куралдарынын жайылуусуна каршы күрөштүн чалгындоо маалыматтарын бирдиктүү колдонуунун аспекттерин талкуулоо мүмкүнчүлүгүнө ээ болушту. Бул кеңешмелер массалык жок кылуу куралдарынын жайылуусуна каршы күрөштүн кээ бир маанилүү тенденцияларына жана Кытай, Япония, Израиль жана Түштүк Корея сыяктуу ЕАӨКкө мүчө эмес өлкөлөрдүн маселенин регионалдык аспекттери боюнча докладдарына арналды. Өнөктөштөр экспорттук көзөмөл ыкмалары жана БУУнун Коопсуздук Кеңешинин 1540 - резолюциясы сыяктуу ядролук куралдарды жайылтууга каршы күрөштө акыркы демилгелерди ишке ашыруу маселелери тууралуу маалымат алмашышты.

Түндүк Атлантикалык Союздун мүчө-өлкөлөрү өнөктөштөргө химиялык, биологиялык, радиологиялык жана ядролук куралдардан коргонуунун белгилүү чөйрөлөрүндө НАТОнун жүргүзгөн иш-аракеттери жана НАТОнун химиялык, биологиялык, радиологиялык жана ядролук куралдардан коргонуу батальонун куруу жана ишке киргизүүсү туурасында маалымат беришти.

Миналарга жана атуучу куралдарга каршы иш-аракеттер

Туш келди колдонулган арзан куралдардын жайылуусунун натыйжасында келип чыккан коркунучтар эл аралык коомчулуктун көңүл борборунда күн сайын күч алган кабатырланууларды жаратууда. Табууга жана колдонууга оңой ок атуучу куралдар аскердик чыр-чатактардын келип чыгуусуна себеп болууда. Көбүнесе катардагы тургундар күн санап өсүп жаткан күч колдонуунун курмандары болууда. БУУнун жана башка булактардын берген маалыматтарына караганда токсонунчу жылдардагы аскердик чыр-чатактарга байланышкан төрт миллион өлүмгө дуушар болуу окуяларынын 90% катардагы тургундарга туура келет, алардын 80% аялдар жана жаш балдар эле. Эсептөөлөргө караганда дүйнөдө жарым миллиарддан ашык ок атуучу жана жеңил курал-жарак бар, ал эми ар бир 12 кишиге бирден курал туура келет. Алар күн сайын 1000 өлүмгө себеп болот. Эсептөөлөргө таянсак, бүткүл дүйнө жүзүндө жөө аскерлерге каршы жер алдында курулган миналардын жалпы саны 100 миллионду түзөт. Орточо эсеп менен ар бир 22 мүнөттө жөө аскерлерге каршы курулган мина жарылат жана анын натыйжасында 26 миң адам өлөт же майып болот.

Ок атуучу куралдардын жайылуу маселесин чечүүгө жана миналарга каршы глобалдык, регионалдык жана жергиликтүү деңгээлде гуманитардык акция уюштурууга ар тараптуу демилгелер сунушталды. НАТО жана өнөктөш-өлкөлөр аскердик-саясий тажрыйбага таянып Евроатлантикалык региондогу бул каргашага каршы күрөштө иш-аракеттерди толуктоого умтулушат.

> Кичи жана жеңил куралдардын жайылышы - эл-аралык тынчсыздандыруунун өсүшүнүн бирден бир себебин түзөт.

ЕАӨК ок атуучу куралдар, жеңил куралдарга жана миналарга каршы акция боюнча атайын жумушчу тобун түздү. Бул өз учурунда улуттук экспорттук көзөмөл жана укук коргоо механизмдери сыяктуу башка тараптарга мындай куралдарды өткөрүп берүүнү көзөмөлдөөнүн оптималдуу ыкмалары туурасында маалымат алмашуу үчүн форум катары кызмат кылат. ТүӨ программасы курал жарак запастарын максаттуу колдонуу, анын коопсуз түрдө сактоо, утилизациялоо, анын калдыктарын жок кылуу, тынчтыкты орнотуу операциялары учурунда курал жарактарды топтоо жана аларды жок кылуу маселелери боюнча окуу даярдыгын кеңейтүүгө колдоо көрсөтүү иш-аракеттерин да камтыйт. Буга кошумча катары жекече өлкөлөргө суроолор боюнча атайын колдоо көрсөтөт.

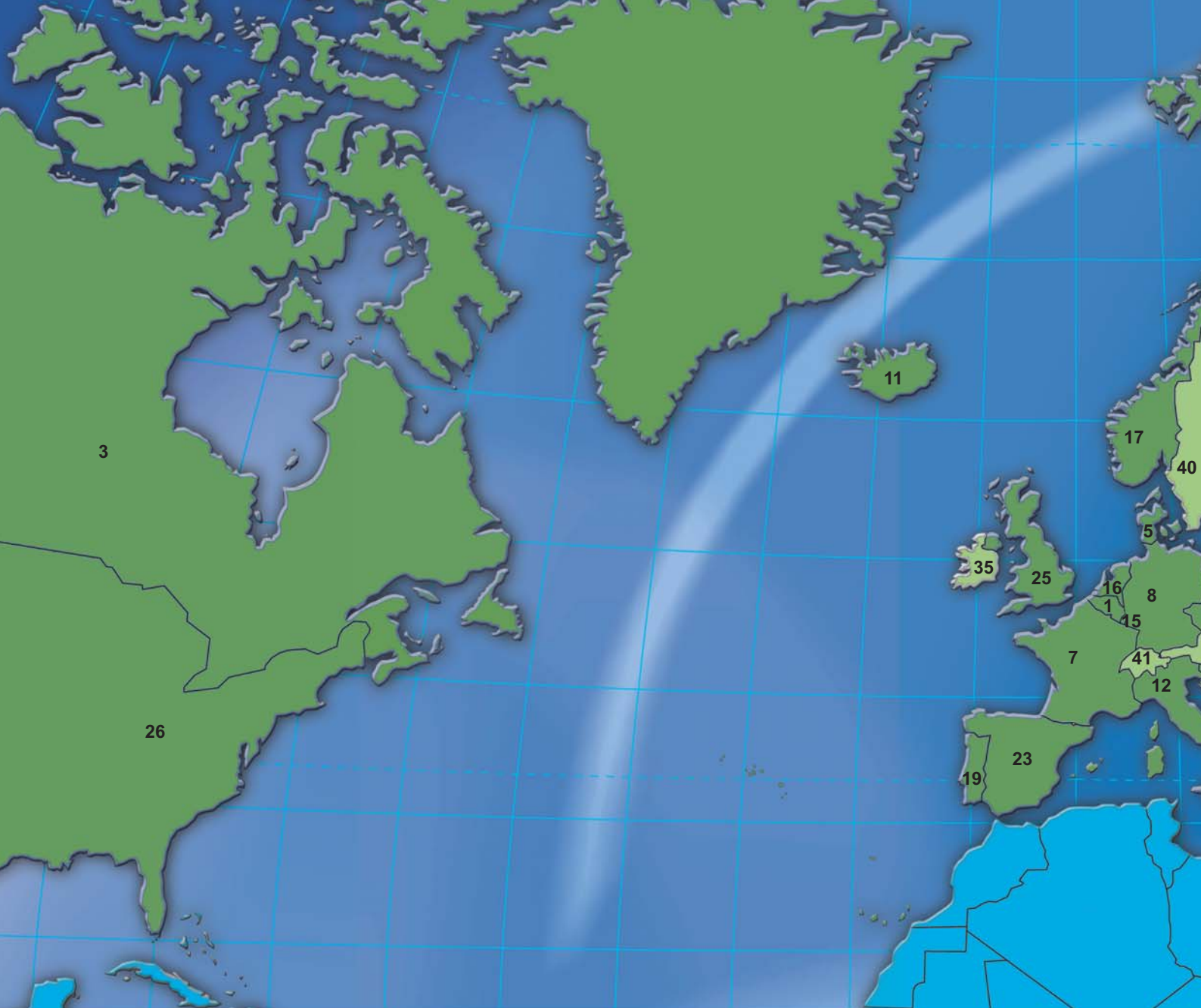
Бул жумушчу топто жана ошондой эле ТүӨ программасынын алкагында жөө аскерлерге каршы курулган миналар маселеси да каралат. Бул маселенин белгилүү аспектерине арналган семинарлар жана симпозиумдар өткөрүлдү. Ошондой эле талаа шарттарында гуманитардык миналарды жок кылуу маселелери БУУнун миналарга каршы акциясынын кызматынын негизги милдети болсо да, Балкандагы жана Афганистандагы тынчтыкты орнотуу операцияларына катышкан НАТО жана өнөктөш өлкөлөр жараандык уюмдардын гуманитардык миналарды жок кылуу иш-аракеттерине туруктуу колдоо көрсөтүп турушат. Балканда 26 млн. кв. м аймак миналардан тазалан-ды, ал эми Афганистанда ИСАФ күчтөрү Кабул эл аралык аэропортун жана башка өз жоопкерчилик аймактарындагы жерлерди жөө аскерлерге каршы курулган миналардан тазалоого көмөк көрсөтүшүүдө.

2000-жылы ТүӨнүн Максаттуу фонддорунун механизми түзүлдү (караңыз 28 б). Алардын максаты жөө аскерлерге каршы курулган миналарды жок кылууга бөлүнгөн донор өлкөлөрдүн каражаттарын өткөрүп берүү каналы катары кызмат кылуу болуп саналат. 2004-жылдын декабрь айында эки миллиондон ашык жөө аскерлерге каршы курулган миналар жок кылынды. Келечекте мындай долбоорлордун санын көбөйтүү пландаштырылууда. Учурда ок атуучу жана жеңил курал-жарактардын калдыктарын жок кылуу милдетин киргизүү менен Максаттуу фонддорду колдонуу чөйрөлөрү кеңейди.

> НАТО жана өнөктөш тынчтыкты сактоо боюнча аскерлери миналарды алып, зыянсыз кылуу гуманитардык аракеттерди үзгүлтүксүз колдоодо.

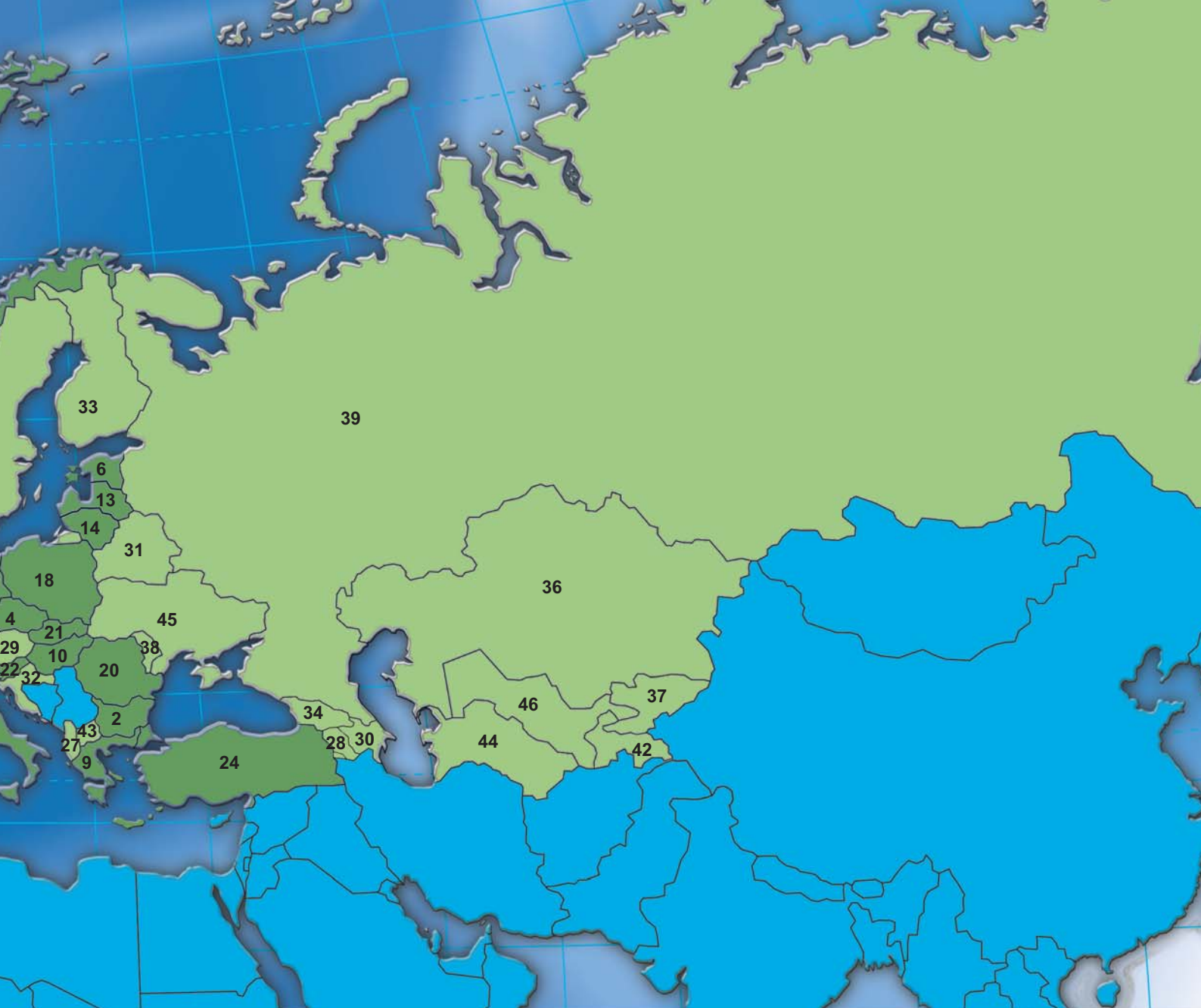

© SHARE

 НАТО ӨЛКӨЛӨРҮ

Бельгия (1)	Литва (14)
Болгария (2)	Люксембург (15)
Канада (3)	Нидерланды (16)
Чех Республикасы (4)	Норвегия (17)
Дания (5)	Польша (18)
Эстония (6)	Португалия (19)
Франция (7)	Румыния (20)
Германия (8)	Словакия (21)
Греция (9)	Словения (22)
Венгрия (10)	Испания (23)
Исландия (11)	Туркия (24)
Италия (12)	Улуу Британия (25)
Латвия (13)	Америка Кошмо Штаттары (26)

ШЕРИКТЕШ ӨЛКӨЛӨРҮ

	Албания (27)		Кыргыз Республикасы (37)
	Армения (28)		Молдова (38)
	Австрия (29)		Россия (39)
	Азербайжан (30)		Швеция (40)
	Беларусь (31)		Швейцария (41)
	Хорватия (32)		Тажикистан (42)
	Финляндия (33)		мурунку Югославия Республикасы Македония* (43)
	Грузия (34)		Туркменистан (44)
	Ирландия (35)		Украина (45)
	Казакстан (36)		Өзбөкстан (46)

* Турция Македония Республикасын анын конституциялык аты боюнча тааныйт багыт көрсөткөн жылдызча менен белгиленген

Тынчтыкты колдоо боюнча операциялар

> Өнөктөш мамлекеттер

өздөрүнүн аскер контингенттерин

Афганистандагы НАТО башкарган эл

аралык коопсуздукка көмөк көрсөтүү

боюнча күчтөргө бөлүштүрүп жатат.

Балканда тынчтыкты колдоо боюнча НАТОнун башкармалыгында жүргүзүлгөн операцияларда мүчө өлкөлөр маанилүү роль ойноду, алар азыр да НАТОнун Афганистандагы миссиясына маанилүү салым кошууда. Мүчө өлкөлөрдүн бул операцияларга катышуусу Евроатлантикалык региондо жана анын чек араларында коопсуздукту чыңдайт. Бул болсо өнөктөш-өлкөлөрдүн күчтөрүнө кризистик аймактарда стабилдүүлүктү орнотуу боюнча НАТОнун союздаштарынын күчтөрү менен бирге практикалык иш-аракеттер боюнча тажрыйба топтоого мүмкүнчүлүк берет, ошондой эле мүчө-өлкөлөрдүн күн сайын көбөйүп жаткан операцияларынын кыйынчылыктарын жеңилдетүүгө жардам берет. Анын үстүнө өнөктөштөрдүн НАТОнун башкармалыгында жүргүзүлгөн операцияларга катышуусу кризисти жеңүүдө жана стабилдүүлүктү орнотууда башка өлкөлөргө жардам берүү маселелеринде эл аралык ой бирдүүлүктүн белгиси болуп эсептелет.

Көптөгөн өнөктөш-өлкөлөрдүн аскер кызматкерлери Түндүк-Атлантикалык Союздун кыйын шарттарда кантип иш алып баргандыгы менен таанышып, НАТО боюнча өздөрүнүн кесиптештери менен тыгыз кызматташууда. Суук согуштун аягына чейин эки башка континент шартында бири бирине каршы турган аскердик союздарга катышкан аскер кызматкерлери арасында байланышты чыңдоодо, ишеним жана өз ара түшүнүк жаратууда бул фактор эң негизги мааниге ээ болду. Учурда НАТО жана өнөктөшүлөкөлөр XXI кылымдын кыйынчылыктарын жеңүү үчүн операцияларга бирге катышууда.

Афганистандагы миссия

2003-жылдын август айынан баштап Афганистандагы эл аралык коопсуздукту колдоо күчтөрүн НАТО башкарып келүүдө. БУУ мандаты боюнча бул күчтүн максаты афган бийлигине өлкөдө эки он жылдык граждандык согуштан кийин курулуп жаткан тынчтыкты жана стабилдүүлүктү орнотууга жардам берүү жана анын кайрадан террористтер үчүн база катары колдонулуусуна жол бербөө болуп саналат.

Алгачкы мандат боюнча ИСАФтын иш аракеттери Кабул жана ага жакын жайгашкан аймактар менен чектелди, бирок кийинчерээк БУУнун жаңы мандатына ылайык борбордун сыртына чыгуу менен анын иш аракеттеринин чөйрөсү кеңейди. ИСАФ акырындык менен өлкөнү өнүктүрүү жана реконструкциялоону жеңилдетүү жана борбордук өкмөттүк бийликти кеңейтүү максатында провинцияларда иш алып барган аскер кызматкерлери жана жараандардын топтору «провинцияларды реконструкциялоо боюнча командалар» курулган өлкөнүн түндүк аймактарына карай кеңейди. 2004-жылдын күзүндө күчтөрдүн иш аракеттер чөйрөсүн Кабулдан түндүккө карай кеңейтүү үчүн даярдыктар көрүлө баштады. Ошондой эле 2004-жылдын октябрь айында өткөрүлгөн президенттик шайлоо процессине даярдык жана уюштуруу учурунда колдоо көрсөтүү үчүн аскер кызматкерлеринин кошумча контингенттери сегиз ай бою Афганистанда болушту.

2004-жылдын сентябрь айында ИСАФка кээ бир аскердик полициянын түзүмдөрү жана миналарды жок кылуу топтору сыяктуу маанилүү атайын аскердик контингенттер менен камсыз кылган он өнөктөш өлкө катышты. Ошондой эле Афганистанга жетүү үчүн аскердик жабдуулардын жүктөрү бир канча өнөктөш өлкөлөрдүн аймагынан өтүүсү керек болгондуктан Борбордук Азиядагы өнөктөш өлкөлөр ИСАФтын бөлүмдөрүнө тылдык жардам камсыз кылууда колдоо көрсөтүштү. «Тынчтык үчүн өнөктөштүк» программасынын натыйжасында өнүгүп жаткан карым-катнаштар бул өлкөлөр аркылуу аскердик техниканын өтүүсү жана куралдуу күчтөрдүн жана материалдык каражаттардын запастарынын алардын территорияларында жайгаштырылуусу боюнча НАТОнун союздаштары тарабынан эки тараптуу келишимдерди даярдоого негиз салды. Мисалы, Германия жана Өзбекстан Афганистандын чек арасынын жанындагы Термездеги аскердик аэродромду Кабулга жана Афганистандын түндүгүнө аба көпүрөсүн уюштуруу үчүн колдонуу туурасында расмий келишим түздү; Нидерланды жана Кыргыз Республикасы арасындагы келишимге ылайык голландиялык F-16 истребительдери Бишкектеги аэропортту колдоно алышат; Франция Тажикстан менен ага Душанбедеги тылдык жабдуу борборун колдонууга уруксат берген окшош келишимге кол койду. Афганистандын түрдүү этникалык түзүлүшүн эске алуу менен бирге бир катар борбордук азиялык өнөктөштөр таасирлерин тийгизе алышкан маанилүү жергиликтүү ишкерлерди ИСАФтын максаттарын колдоодо колдоно алышат.

ИСАФ операцияларынын катышуучуларына НАТОнун жоопкерчилигинин традициялык чөйрөсүнөн узак жердеги өнөктөштөр тарабынан берилген жардам Түндүк-Атлантикалык союз үчүн өнөктөштүктүн эмне үчүн мынчалык чоң мааниге ээ экенинин себептеринин бири болуп эсептелет.

Балкан операциялары

НАТОнун тарыхындагы биринчи жолку аскерлердин Түндүк Атлантика Союзунун биринчи тынчтыкты сактоо боюнча миссиясынын алкагында Босния менен Герцеговинага киришинен кийин, өнөктөш мамлекеттердин аскер контингенттери НАТОнун Балкандагы тынчтыкты сактоо операцияларынын ажырагыс бөлүгүн түзүп калды. Жыл өткөн сайын НАТОго кирбеген өлкөлөрдүн жана өнөктөш өлкөлөрдүн НАТОнун Босния менен Герцеговинадагы тынчтыкты сактоо операцияларына катышып жаткан аскер кызматчыларынын үлүшүн 10% түзсө, ал эми Косово боюнча күчтөрүндө (КФОР) 18% түзөт.

Босния жана Герцеговина

Босния жана Герцеговинада жайланышкан Макулдаштыктарды ишке ашыруу боюнча күчтөрдө, Дейтон тынчтык келишимине 1995 – жылдын 14 – декабрында кол коюлгандан кийин, 14 өнөктөш өлкөнүн аскер кызматчылары кызмат өтөштү. БУУдун мандатына ылайык Макулдаштыктарды ишке ашыруу боюнча күчтөр (ИФОР), тынчтык келишимдин аскердик аспектилерин ишке ашыруу боюнча миссиясынын иши согуш аракеттерин токтотуудан, согуш кыйноосунан өткөн өлкөдөгү (Босния жана Герцеговина Федерациясы жана Сербия Республикасы) жакында уюштурулган куралдуу күчтөрдүн топторун бөлүүдөн жана ушул эки түзүлүштүн ортосундагы территориялык бөлүштүрүүнү камсыз кылуудан турган.

1996 – жылдын декабрында Макулдаштыктарды ишке ашыруу боюнча күчтөр, аз сандан турган Стабилдештирүү күчтөрү (СФОР) менен алмаштырылган. Согуш аракеттеринин кайталанбоосуна жол бербөө жана тынчтык процессинин өнүгүшүнө талап кылынган климатты түзүү менен чогуу, стабилизациялоо күчтөрүнө эл аралык коомдун бул мамлекетте бекем тынчтыктын орношуна багытталган аракеттеринде өз үлүшүн кошуп жаткан граждандык уюмдарга колдоо көрсөтүү

> Швециянын Стабилдештирүү Күчтөрүнүн тынчтыкты сактоо боюнча аскери жана анын ити жер миналарын издешет.

дагы тапшырылган. Тынчтыкты жаратуу күчтөрүнүн аскер кызматчылары качкындардын жана көчкөн адамдардын өз үйлөрүнө кайтып келүүсүнө жардам беришип, ошондой эле Босниянын куралдуу күчтөрүнүн реформасына өз үлүштөрүн кошуп жатышты. Коопсуздук кырдаалы барган сайын жакшыруудан, тынчтыкты сактоо күчтөрүнүн саны өлкөдө этап менен кыскартылды, адегенде ал жакта жайгашкан 60 000 аскер кызматчыларынын саны 2004 – жылы 7 миңге жетти.

НАТО башкарган Босния жана Герцеговинадагы операция 2004 – жылдын декабрында, коопсуздукдук сактоо милдети алардын ордуна келген Европа Союзу башкарган миссияга өткөрүлүп берилгенден кийин, аяктады. Стабилдештирүү күчтөрүнүн миссиясынын ийгиликтүү аткарылышы, кенен масштабдагы, узак мөөнөттүү тынчтыкты сактоого жана өлкөнү калыбына келтирүүгө арналган тапшырмалардын туура түзүлүшүн далилдейт. Бул ийгилик НАТО союздаштарынын жана өнөктөш өлкөлөрдүн акыркы он жылдыкта Балкан аймагында көрсөткөн жана азыр дагы Косоводо көрсөтүп жаткан чыдамкайлуулугу менен туруктуулугу үчүн берилген сыйлык катары эсептелинет.

Стабилдештирүү күчтөрдүн иштеринин аякташы НАТОнун Босния жана Герцеговинадагы милдеттеринен баш тартуусун билдирбейт. НАТО өзүнүн бул өлкөдөгү штабын калтырды, анын негизги милдети – Босния өкмөтүнө аскер реформаларын өткөрүүгө жардам берүү жана өлкөнү ТүӨ программасына даярданууга жардам берүү. Ал ошондой эле терроризмге каршы күрөшкө, аскер кылмыштарында күмөн саналган адамдарды кармоого жана чалгынчылыктан алынган маалыматтарды чогултууга байланышкан маселелерди да чечет.

Косово

НАТО башчылык кылган тынчтыкты сактоо күчтөрү Серб аймагы Косоводо, серб аскерлерин Косоводон чыгарып кетүү, этникалык албандарга кысым көрсөтүүнү токтотуу жана качкындардын аймакка кайтып келүүсүнө көмөк көрсөтүү деген талаптарына Милошевичтин режиминин баш ийүүсүнө мажбур кылгандан кийин, жайгаштырылган. Союздаштардын абада болгон кампаниясы 78 күнгө созулуп, анын учурунда соккулар Югославия Федеративдик Республикасынын белгиленген жерлерине тийип жатты.

НАТО менен Югославиянын аскер командованиелеринин ортосунда аскер-техникалык келишим түзүлгөндөн кийин БУУдун мандатына ылайык 1999 – жылдын июнь айында бул аймакта Косово боюнча күчтөрү түзүлдү. Алардын негизги максаты согуш аракеттеринин кайра жандануусуна жол бербөөдөн, коопсуз жагдайды түзүүдөн, эл аралык гуманитардык аракеттерди жана БУУ

миссиясынын Косоводогу убактылуу администрациясынын ишин колдоодон турат.

Жаңы жайгашканда составдын жалпы саны болжол менен 43 000 аскерлерди түздү. Бара-бара составдык сандын кыскартуусунун натыйжасында, жалпы саны жарымынын көбүнө азайды. 2004 – жылдын октябрында 18 000 адамдан турган бул күчтөргө НАТОнун көпчүлүк өлкөлөрүнүн, тогуз өнөктөш өлкөлөрдүн жана эки НАТОго кирбеген, тактап айтканда Аргентина менен Марокконун аскерлери кирди.

БУУдун Косоводогу миссиясы Косово боюнча күчтөр менен тыгыз кызматташтыкта Косоводогу коопсуз жагдайдын түзүлүшүнө көмөк көрсөтүп жатышат, бул жерде эл аралык коомчулуктун жардамы демократиянын бекемделишине түрткү берет. Аймакта аз-да болсо кадимки турмуш өз калыбына келип, коопсуз кырдаал түзүлдү, бул жерде өкмөттүн граждандык институттарынын калыбына келтирүүсү дагы уланууда. Бирок, 2004 – жылдын март айындагы этникалар арасындагы зордоонун туталанышы, Косовонун дагы да болсо маанилүү чакырыктарга жолугуп жатканын көрсөтөт, ошондуктан ал жакта туруктуу аскер күчтөрүнүн болушу талапка ылайык.

Биргеликте иш алып баруу

Тынчтык үчүн өнөктөштүктүн негизги максаттарынын бири өнөктөш-өлкөлөрдүн куралдуу күчтөрүн НАТОнун күчтөрү менен тынчтыкты орнотуу иш-аракетинде биргеликте иш алып баруулары үчүн өнүктүрүү болуп саналат (караңыз 10-11 б). Эки тараптуу программалар жана аскердик даярдоолор өнөктөш-өлкөлөргө НАТОнун күчтөрү менен тынчтыкты орнотуу иш-аракетине катыша ала турган аскердик түзүмдөрдү курууга жардам берүүдө. Жалпы чет тилин (англисче) үйрөнүү жана күч каражаттарды оперативдуу колдонуу чоң мааниге ээ. Алардын куралдуу күчтөрү барган сайын Түндүк-Атлантикалык Союздун оперативдик нормаларына туура келүүгө жакындодо. Бул алардын иш-аракеттеринин натыйжалуулугун жогорулатууга ошондой эле НАТОдо колдонулган иш ыкмаларын жана системаларын өз иш-аракеттерине орнотууга жардам берүүдө. Бул чөйрөдө оперативдуу потенциал концепциясы негизги роль ойнойт. 1994-жылы НАТОнун Европадагы куралдуу күчтөрдүн жогорку башкармалыгынын штабында курулган өнөктөштүктүн координациялоо тобу ТүӨтүн аскердик окуулары жана даярдоолору маселесин координациялоо боюнча НАТОнун стратегиялык башкармалыктарынын иш-аракеттерин камсыз кылат.

Өнөктөш-өлкөлөрдүн жана НАТОго кирбеген башка өлкөлөрдүн НАТОнун тынчтыкты орнотуу боюнча операцияларына катышуусу «Аскердик-саясий рамкалар» документинин токтомдору менен жөнгө салынат. Бул иш-аракеттерге 1995-жылдын октябры айында НАТОнун Европадагы куралдуу күчтөрдүн жогорку башкармалыгынын штабында курулган Эл аралык координациялык борбор колдоо көрсөтөт. Бул болсо өз учурунда НАТОнун жетекчилигиндеги күчтөрдүн курамына аскердик түзүмдөрүн камсыз кылган бардык өлкөлөргө пландоо жана конференцияларды өткөрүүгө шарттарды түзүп берет. Мындай операцияларга түрдүү өлкөлөрдүн катышуусу финансы-техникалык келишимдин негизинде жүргүзүлөт. Ар бир өнөктөш-өлкө өз аскердик түзүмдөрүнүн натыйжалуу иш алып баруусун камсыз кылуу үчүн алардын жайгаштыруусун жана бардык керектүү тылдык камсыздандыруу жоопкерчилигин алат. Кээ бир учурларда тылдык камсыздандыруу эки тараптуу негизде НАТОнун өнөктөш-өлкөсү тарабынан берилүүсү мүмкүн.

НАТОнун жетекчилигиндеги күчтөрдүн курамына аскердик түзүмдөрүн камсыз кылган көпчүлүк өлкөлөрдү НАТОго кирбегендиги, ТүӨ программасына катышкандыгы жана Европада жайгашкандыгы бириктирет. Ошондой эле башка континенттерде жайгашса да жана кээ бирлери Түндүк-Атлантикалык Союз менен эч кандай расмий карым-катнаш түзбөсө да мындай операцияларга аскер кызматкерлерин камсыз кылган кээ бир башка өлкөлөр да бар. Түштүк

Америка өлкөлөрүнөн Аргентина Стабилдештирүү күчтөрү жана Косово боюнча күчтөрдүн тынчтыкты орнотуу күчтөрүнүн курамына аскердик түзүмүн кошту, Стабилдештирүү күчтөрүнө Чили да өз салымын кошту. НАТОнун Жер ортолук деңиз диалогуна катышкан өлкөлөрдөн Иордания жана Марокко Стабилдештирүү күчтөрү жана Косово боюнча күчтөрдүн тынчтыкты орнотуу күчтөрүнүн курамына аскердик түзүмдөрүн кошушту, ал эми тынчтыкты орнотуу боюнча египеттик аскердик түзүм Босния жана Герцеговинада НАТОнун жетекчилигиндеги күчтөргө катышты. Башка араб өлкөсү, Биргелешкен Араб Эмираттары да Косово боюнча күчтөрдүн тынчтыкты орнотуу күчтөрүнүн курамына аскердик түзүмүн кошту. Түштүк Чыгыш Азия өлкөлөрүнөн Малайзия Стабилдештирүү күчтөрү жана Косово боюнча күчтөрдүн тынчтыкты орнотуу күчтөрүнүн курамына аскердик түзүмүн кошту. Анын сыртында Австралиялык жана Жаңы Зеландиялык аскер кызматкерлери Улуу Британия менен алмашуу программасынын алкагында Балканда тынчтыкты орнотуу күчтөрүндө кызмат өтөө үчүн өз өлкөлөрүнөн командировкага жөнөтүлдү. Жаңы Зеландиялыктардын чакан тобу ИСАФтын курамында да кызмат өтөшөт.

Россиянын тынчтыкты сактоо контингенти

Жети жылдын ичинде, 2003 – жылдын жайында Россиянын тынчтыкты сактоо аскерлеринин Стабилдештирүү күчтөрүнөн жана Косово боюнча күчтөрдөн чыкканга чейин, Россия Балкандагы тынчтыкты сактоо боюнча күчтөрдүн составына эң чоң аскер контингенттерин НАТОго кирбеген өлкөлөрдөн бөлүп берип жатты. Бул күчтөрдө Россиянын аскерлери НАТО союздаштары менен жана башка өнөктөш өлкөлөрдүн өкүлдөрү менен ар кандай эл аралык коомчулуктун региондо коопсуздукту жана стабилдүүлүктү бекемдөө боюнча жасалган аракеттерин колдоого багытталган тапшырмаларды аткарышты.

Россиянын тынчтыкты сактоо контингенти биринчи

жолу 1996 – жылдын январында Босния менен Герцеговинада жайгашып, ал жерде ал көп улуттуу түндүк сектордогу бригаданын составына кирген. Россиянын аскер кызматчылары күндөгү күзөтчүлүк менен текшерүүлөрдү алып барып, ошондой эле кайра калыбына келтирүү иштерине жана гуманитардык маселелерди чечүүгө кол кабыш кылышты. Алардын Косоводогу конфликтин аякташында ойногон дипломатиялык ролу зор болду. 1999 – жылы НАТОнун аба катмарындагы кампанияларынын иштеринен келип чыккан келишпестиктерге карабай, алар Косоводо 1999 – жылдын июнунан баштап болушту. Ал жакта алар көп улуттуу бригаданын составында аймактын чыгышында, түндүгүндө жана түштүгүндө ташырмаларды аткарып жатышты, ошондой эле, алар Приштины аэродромдун иштерине кол кабыш кылышып, составды госпиталдар жана медициналык кызматтар менен камсыз кылып жатышты.

Аскердик реформа

Суук согуш бүткөн соң Чыгыш менен Батыш арасында каршылашуу коркунучу жоголду. Эбегейсиз аскерлердин жана курал жарактардын запастарына болгон муктаждык азайды. Коопсуздукка жумшалган чыгымдардын азаюусунун натыйжасында көпчүлүк тынчтык дивидендине ишеништи. Бирок, аскердик реформалардын арзан жана жөнөкөй болуусу мумкун эмес. Анын үстүнө НАТО жана өнөктөш өлкөлөр кийинчерээк коопсуздуктун жаңы кыйынчылыктарына дуушар болушту жана экономикалык натыйжаларга себеп болгон куралдуу күчтөрүн коопсуздуктун өзгөргөн абалына туура келтируу зарылдыгы келип чыкты.

НАТОнун мүчө-өлкөлөрү аскердик күчтөрүнүн, аскердик жабдууларынын жана базаларынын санын акырындык менен азайтууда жана аларды коопсуздуктун жаңы талаптарына жооп бере ала тургандай кылып өзгөртүүдө. Көптөгөн өнөктөш-өлкөлөр керектүү ресурстары жана атайын билими болбосо да, бул узак мөөнөттүү жана кыйын процессти жаңыдан гана баштап жатышат. Алардын алдында милитаризация шарттарында түзүлгөн куралдуу күчтөрдүн санын азайтуу жана кайрадан даярдоо кыйын маселеси турат. Мындай күчтөр аябагандай кымбаттады жана демократиялык өзгөрүүлөрдүн талаптарына туура келбейт. Мындай аскердик күчтөрдү кайрадан курууда алдыңкы милдет, бул өлкөлөргө кризисти жок кылуу жана Евроатлантикалык региондо тынчтыкты куруу операцияларына натыйжалуу салым кошууга мүмкүнчүлүк берген күч-каражаттарды да куруу болууга тийиш. Аскердик кайра куруунун башка маанилүү аспекти анын натыйжаларынын ликвидациясына байланыштуу.

«Тынчтык үчүн өнөктөштүк» программасынын маанилүү натыйжаларынын бири пландаштыруу жана анализдөө процесси болуп эсептелет (ПАРП, караңыз 11 б). Бул программада, НАТО жана өнөктөш-өлкөлөр арасында эки тараптуу негизде иштелип чыккан керектуу программалар менен толукталган максаттарды койуу жана аларга жетүүнү анализдөө механизмдери каралган.

Ар тараптуу аскердик реформаларды жүргүзүүгө колдоо көрсөтүү

Натыйжалуу уюмдарды куруу

Жараандык жана демократиялык көзөмөл алдында иш алып барган натыйжалуу мамлекеттик коопсуздук уюмдары Евроатлантикалык региондогу стабилдүүлүк үчүн принципиалдуу мааниге ээ жана эл аралык коопсуздук чөйрөсүндө кызматташуу үчүн зарыл болуп эсептелет. 2004-жылдын июнь айында Стамбулдагы жогорку деңгээлдеги жолугушууда алгач мамлекет жана өкмөт башчылары тарабынан макулдашылган өнөктөштүк коопсуздук уюмдарын куруу боюнча ЕАӨК өлкөлөрүнүн иш-аракеттеринин жаңы планы кабыл алынды.

Бул жаңы механизм ички керектөөлөрдү канааттандыруу жана эл аралык милдеттерди аткаруу максатында коопсуздук уюмдарында реформа жана структуралык кайра куруу иштерин жүргүзүү демилгелерин көтөрүү жана ишке ашыруу чөйрөсүндө өнөктөш-өлкөлөрдүн аракеттерин активдештирүүгө багытталган. Бул план өнөктөштүк бул чөйрөдөгү иш аракеттеринин жалпы максаттарын аныктайт, маанилүү тажрыйба алмашуусун күчтөндүрөт, ошондой эле коргонуу жана коопсуздук чөйрөсүндө жардам көрсөтүү боюнча эки тараптуу программалардын тактыгын жана максаттуулугун жогорулатууну камсыз кылат.

Иш-аракеттер планынын максаты коргонуу чөйрөсүндө иш-аракеттерди демократиялык түрдө көзөмөлдөөнүн натыйжалуу жана ачык механизмдерин, коопсуздук жана коргонуу чөйрөсүндө саясат иштеп чыгуу процессине граждандык структуралардын катышуусун, коргонуу секторун натыйжалуу жана ачык мыйзамдуу жана соттук көзөмөлдөөнү, коргонуунун улуттук талаптарын жана коопсуздук riskтерин терең анализдөө иштерин жүргүзүүнү, негизинде күч-каражаттар курулган жана колдоого алынган, коргонуу министрлиги жана куралдуу структуралары болгон башка мекемелердин башкаруусун оптимизациялоо, коргонуу чөйрөсүндөгү эл аралык эрежелерди жана практиканы сактоону, ошондой эле экспортту көзөмөлдөөнү, коргонуу чөйрөсүндө финансылоо, пландаштыруу жана ресурстарды бөлүштүрүүнүн натыйжалуу жана ачык процесстери жана ыкмаларын, коргонуу чыгашаларын натыйжалуу башкарууну жана коргонуу структурасын кайра куруунун социалдык-экономикалык натыйжаларын жөнгө салууну, натыйжалуу жана ачык кадрдык структуралар жана куралдуу күчтөрдүн практикалык иш-аракеттерин, коопсуздук жана коргонуу чөйрөсүндө натыйжалуу эл аралык кызматташтык жана жылуу карым-катнаштарды камтыйт.

Иш-аракеттер планын ишке ашыруу ЕАӨК жана ТүӨтун учурдагы механизмдерине жана ыкмаларына негизделет. ТүӨту пландоо жана анализдөө процесси иш-аракеттер планынын максаттарына жетүүнүн негизги каражаты катары кызмат кылат, жана бул себептен ал атайын бул ролду аткарууга ылайыкташтырылат. Планды натыйжалуу түрдө ишке ашыруу, коргонуу структураларын башкаруу жана аскердик реформага байланышкан стандарт жана концепцияларды жалпы түшүнүүнү талап кылат. Бул максаттарга жетүү үчүн НАТОнун союздаштары жана өнөктөштөр арасында тажрыйба жана керектүү маалымат алмашууга багытталган иш аракеттерди жүргүзүү жана өнүктүрүүгө эбегейсиз капитал керек болот.

Ачык мисал: Украина

НАТОнун Украина менен биргеликте иштеп чыккан аскердик реформа чөйрөсүндө кызматташуу программасы башка өнөктөш-өлкөлөр менен бирге иштелип чыккан программаларга салыштырмалуу кыйла масштабдуу болуп эсептелет. Бул программа өнөктөш-өлкөлөрдүн бул чөйрөдөгү иш-аракеттеринин окшош түрлөрүнүн кең диапозонунун далили болуп саналат.

Мурунку Советтер Союзунун куралдуу күчтөрү жана аскердик структураларынын бир бөлүгү 1991-жылы көз карандысыздыгын жарыялаган соң Украинага мураска калды. Украина Суук согуштун бул мурасынын санын азайтып, өлкөнүн коопсуздук чөйрөсүндө жаңы талаптарын канааттандырууга жөндөмдүү жаңы жана натыйжалуу куралдуу күчтөргө айландыруу жана ошондой эле Украинанын европалык стабилдүүлүк жана коопсуздукту күчтөндүрүү процессинин активдүү мүчөсү болууга умтулуусун ишке ашырууга көмөк көрсөтүү маселелери боюнча НАТОго кайрылды. НАТОнун бул иш-аракеттердеги алдыңкы милдеттери, Украинанын куралдуу күчтөрүн демократиялык жана граждандык көзөмөлдөөнү күчтөндүрүү жана алардын НАТОнун күчтөрүнө оперативдүү түрдө туура келүүсүн камсыз кылуу болуп эсептелет.

1994-жылы «Тынчтык үчүн өнөктөштүк» программасына кошулган соң, НАТО менен кызматташтыктын жана карым-катнашынын кеңейүүсү Украинага кеңешмелерди тереңдетүүгө жана практикалык жардамды кеңири колдонууга мүмкүндүк берди. 1997-жылы НАТО жана Украина арасында өзгөчө өнөктөштүк Хартиясына кол койгон соң бул кызматташтык активдештирилди. Мындан бир жылдан кийин коопсуздук секторунун реформасынын маселеси жана коргонуу чөйрөсүндө негизги милдети аскердик реформа боюнча кеңешмелер жана практикалык кызматташтык болгон биргелешкен жумушчу топ түзүлдү. 1999-жылдын апрель айында Киевде аскердик реформа чөйрөсүндө жүргүзүлгөн иш-аракеттерге колдоо көрсөтүү максатында НАТОнун байланыш бюросу ачылды.

Украинанын Тынчтык үчүн өнөктөштүк программасына катышуусу, реформа жүргүзүү жана анын күч-каражаттарды оперативдүү түрдө сыйыштырууну өнүктүрүү программасын ишке ашыруу аракеттерине жардам берет. Пландаштыруу жана анализдөө процесси механизми аскердик пландоонун максаттарынын негизги талаптарын аныктоого жардам бергендиги үчүн өзгөчө мааниге ээ. Иш-аракеттин негизги багыты Украинага аскердик реформанын «жол картасын» түзүүгө жардам берген коопсуздук маселелерине анализдөө жүргүзүүдө берилген техникалык жардам жана кеңешмелер болуп калды. Коргонуу маселелерин анализдөө өлкөнүн коргонуу чөйрөсүндө талаптарын аныктоого багытталган, анын улуттук коопсуздук саясатына негизделген комплекстүү объективдүү аналитикалык процесс болуп саналат. Ал бул талаптарды ресурстарга ылайыкташтыруу үчүн дайындалган. Анын натыйжасында салык төлөөчүлөргө пайдалуу экономикалык чечимдерди эске алуу менен бирге куралдуу күчтөрдү куруу жана аскердик потенциалды жаратуу туурасында сунуштар иштелип чыгат. Мындай анализдин жыйынтыктары узун мөөнөттүү жана туруктуу иш-аракеттерди талап кылган реформаны улантуунун концептуалдык негизин түзөт.

> НАТО Аскер Комитетинин Катчысы 2004-жылдын февраль айында Киевге (Украина) аскер-аскерге шериктештик жана коргонуу реформасынын прогресстери менен таанышууга барат.

Кызматташтыктын башка негизги аспектери Украинага коопсуздуктун жана аскердик доктринанын жаңы концепциясын иштеп чыгууда, коргонуу бюджетин куруу жана пландаштыруу иш-аракеттеринин натыйжалуулугун жана ачыктыгын жогорулатууда, ошондой эле, аскердик-жараандык карым-катнаштарды жана Украинанын коргонуу структураларында жараандардын ролун күчөтүүдө колдоо көрсөтүүнү камтыйт. Украинадагы структуралык кайра куруу жана анын жаңылынуу чөйрөсүндөгү иш-аракеттери куралдуу күчтөрдү кыскартуу, адистештирүү жана тездик менен реакция берүү күчтөрүн куруу жана конверсиялоо маселелери боюнча максаттуу кеңешмелер түрүндө колдоо алууда. Бул иш-аракет украиналык чек арачылардын жана ички иштер министрлигинин аскер кызматкерлеринин колдоосун камтыйт жана куралдуу күчтөр же коргонуу министрлиги тарабынан чектелбейт.

Окуу даярдыгы жана билим коргонуу чөйрөсүндө кайра куруу процессинин негизги элементтери болуп эсептелет. Украинанын куралдуу күчтөрүнүн улуу офицерлери өнөктөш-өлкөлөр үчүн ачылган НАТОнун Римдеги (Италия) Коргонуу колледжиндеги жана Обераммергаудагы (Германия) НАТО Мектебинин курстарында туруктуу билим алышат. Бул аскер кызматкерлери ошондой эле, НАТО өлкөлөрүнүн жана башка өнөктөштөрдүн аскер кызматкерлери менен аскердик даярдоолордун жана иш-аракеттердин кең диапозонунун алкагында практикалык иш тажрыйбаларын алышат.

НАТО Украинага аскердик реформанын натыйжаларын жок кылууга колдоо көрсөтүү максатында Украинанын Улуттук координациялык борбору менен кызматташтыкта запаска бошотулган аскер кызматкерлеринин социалдык адаптациясына, чет тилин үйрөнүү курстарына жана башкарууга финансылык жардам берди. Андан сырткары ТүӨтун Максаттуу фондунун механизми аркылуу демилитаризация долбоорлорун иш жүзүнө ашыруу максатында Украинага НАТОнун башка союздаштарынын жардамдары жөнөтүлүүдө (караңыз 28 б).

Аскердик реформанын натыйжаларын жок кылуу

Аскердик реформалардын башынан тартып эле алардын натыйжаларын жок кылуу жана башка бардык терс таасирлерин азайтуу боюнча жетиштүү чаралар көрүлүүгө тийиш. Аскердик кызматтан бошотулган аскер кызматкерлери жараандык жашоого ийгиликтүү социалдык адаптация болуу үчүн жардамга муктаж болушат. Аскердик базаларды жабуу жергиликтүү калк жана региондун экономикалык абалы үчүн оор натыйжаларга себеп болушу мүмкүн, ошондуктан эски аскердик

объекттерди кайрадан куруу пландары иштелип чыгууга тийиш. Эски же ашыкча курал-жарактардын запастары коопсуздукка жана айлана-чөйрөгө чоң коркунуч туудурат, ошондуктан аларды коопсуз түрдө утилизациялоо керек.

НАТО өнөктөш-өлкөлөргө бул маселеде кеңештер жана атайын билим берүү боюнча демилгелер сунушталды. Түрдүү долбоорлорду жана программаларды финансылууда чектелген мүмкүнчүлүктөрүнө карабастан, НАТО эл аралык жана мамлекеттик эмес уюмдар жана эки тараптуу негизде жардам көрсөтүүнү каалаган башка өлкөлөр менен маалымат алмашуу жана байланыш куруу аркылуу кошумча финансылуу булактарын табуу иш-аракеттерине колдоо көрсөтүүдө.

Аскер кызматкерлерин адистик кайра даярдоо

Суук согуш бүткөн соң өнөктөш-өлкөлөрдүн куралдуу күчтөрүнөн беш миллиондон ашуун аскер кызматкерлери бошотулган. Аларды тезинен адистик кайра даярдоо жана ишке орнотуу муктаждыгы бар. 2000-жылдын башында НАТО өнөктөш өлкөлөргө аскер кызматкерлеринин адистик кайра даярдоо жана алардын жараандык жашоого социалдык адаптациясын жеңилдүү иш-аракеттерине өз колдоосун сунуштады.

Бийликтин улуттук органдарына кеңеш берүү жана саясат чөйрөсүндө анализ жыйынтыктарын жана сунуштарын билдирүү, ошондой эле адистик кайра даярдоо программаларын сунуштоо максатында НАТОнун эксперттер тобу түзүлдү. Колдоо көрсөтүлгөн иш-аракеттердин түрлөрү, аскер кызматынан бошотула турган аскер кызматкерлерине ишке орношуу жана өз ишканаларын ачуу маселелери боюнча сунуштарды, чет тилдерин үйрөнүүнү, ошондой эле, адистик кайра даярдоо борборлорун курууну камтыйт.

Эсептөөлөр боюнча 2010-жылга чейин, Түштүк-Чыгыш Европада 3000 аскердик объект жана базалар жабылат жана болжол менен 175 000 адам иштен бар. Ошондуктан ал жакта мындай программаларга чоң кызыгуу бар. Ал убакта өнөктөш-өлкөлөрдүн катарына кирген Румыния жана Болгария мындай колдоо көрсөтүлгөн биринчи өлкөлөр эле. 2004-жылга чейин бул өлкөлөрдүн ар биринен 20 000 чамасында офицер адистик кайра даярдоого катышышты. Албания, мурунку Югославия Республикасы Македония*, Сербия жана Черногория НАТО менен бул чөйрөдө кызматташуу мүмкүнчүлүктөрүн карашууда. Анын сыртында, НАТО Россия жана Украинада адистик кайра даярдоо программаларын колдойт.

Жумуштан бошотулган кызматчыларга колдоо көрсөтүү

«Россия-НАТО» запаска бошотулган аскер кызматкерлерин кайра даярдоо жана социалдык адаптациялоо борбору 2002-жылдын март айында курулду. Бул борбор россиялык куралдуу күчтөрдү кыскартуунун социалдык маселелерин чечүүгө көмөк көрсөтүү жана Россиянын территориясында аскер кызматынан бошотулган аскер кызматкерлерин адистик кайра даярдоо жана социалдык адаптациялоо иш-аракеттерин жүргүзүүнү көздөйт. Бул борбор Москвада курулду, бирок кийинчерээк анын иш-аракети 2003-жылы ага түрдүү региондордун кошулуусу жана Ярославль, Санкт-Петербург, Чита, Пермь, Калининград жана Ростов-на-Дону дагы жергиликтүү бөлүмдөрдүн курулуусу менен кеңейди.

Борбор тарабынан адистик кайра даярдоо маселелери жана ишке орношуу перспективалары, ошондой эле, чакан ишканаларды ачуу туурасында кеңештер жөнүндө практикалык маалымат менен камсыз кылган интернет сайттар ачылды. Ошондой эле бул борбор даярдоо курстарын уюштурат, социалдык адаптация чөйрөсүндө адистерди кайра даярдайт жана бул маселелер туурасында маалымат алмашуу үчүн конференциялар уюштурат. Борбордун иштөөсүнүн алгачкы бир жарым жылы ичинде аскер кызматкерлерин социалдык адаптациялоо жана адистик кайра даярдоо боюнча иш алып барган 210 мугалим даярдоо курстарынан өтүштү. 200 кишиге компьютерде иштөө, менеджмент жана бухгалтердик эсеп-кысап боюнча сабактарды өтүү башталды.

Аскер базалардын конверсиясы

НАТОнун Түштүк-Чыгыш Европадагы аскер объектилеринин конверсиясы боюнча демилгесинин алдында НАТОнун эксперттер тобу консультацияларын жана кеңештерин жергиликтүү өкмөттөргө мурунку аскер базалардын эффективдүү тынчтык багыттарда колдонулушу боюнча жардам берүү максаты менен берип жатышат. Ошондой эле бул демилге регионалдык өнөктөштүктүн өнүгүшүнө жана катышуучу өлкөлөрдүн ортосундагы маалымат алмашууларга көмөк көрсөтөт, катышуучу өлкөлөр бир нече өнөктөш өлкөлөрдөн жана НАТОнун эки жаңы өлкөсүнөн турат, алар: Албания, Болгария, Молдова, мурунку Югославия Республикасы Македония*, Румыния, Сербия жана Черногория, Хорватия.

Аскер базаларын жабуу жана аскер объектилерин кайра куруу маселелерге болгон стратегиялык мамиле бир нече эксперименталдык проектерди иштеп чыгууга жардам берип жатат. Бул тармактагы биринчи маселелерге айлана чөйрөнү тазалоо, жаңы жумуш орундарын жаратууга көмөк көрсөтүү жана жергиликтүү экономиканы жалаң гана аскер базалардын иши менен жашаган аймактарда диверсификациялоо. Мурунку аскер базалардын территориялары тийиштүү иштерден кийин, кичи турак райондорду, билим берүү, дарылоо мекемелерди, түрмөлөрдү, парктарды жана жаратылыш коруктарын курууга колдонулат.

Миналарды, ок-дарыларды жана куралдарды жок кылуу

Тынчтык үчүн Өнөктөштүктүн Максаттуу Фонддору (кутучаны караңыз. 28 б) жөө аскерлерге каршы коюлган миналардын, курал-жарактардын, атуучу жана жеңил куралдардын калдыктарын коопсуздук жол менен жок кылууда өнөктөш-өлкөлөргө жардам тийгизип жатышат. Айлана-чөйрөнү коргоо талаптарына жана эл-аралык эталондорго ылайык коопсуз шарттарда жок кылуу процессин уюштуруу боюнча өзүнчө өлкөлөр менен максаттуу проектер иштелип чыгып жатат. Мүмкүнчүлүккө жараша мындай проектер иштетүү чыгымдарын азайтуу жана жок кылуу процессинде жумушчуларды окутуу максатында жергиликтүү ресурстарды, объектерди колдонууга багытталган, бул факт жумушчу орундарын түзүүгө жана жумушчуларды кайра даярдоого көмөк берет.

Ушундай проектердин аркасы менен 2005 – жылдын башында Албанияда 1,6 миллион жөө аскерлерге каршы коюлган миналар жок кылынган; Молдовада 12 миң жөө аскерлерге каршы коюлган миналар, 7000 миң курал-жарактардын калдыктары жана ракетанын күйүүчү майы иштетилген; 400 миң жөө аскерлерге каршы коюлган миналар Украинада жок кылынган; 1200 жөө аскерлерге каршы коюлган миналар Тажикистанда жок кылынган; 300 миңден ашык ракеталар Грузияда демонтирлөөдөн өткөн. Кошумча демилгелеризация проектери Азербайжанда, Албанияда, Белоруссияда, Сербия жана Черногорияда, Украинада пландаштырылган.

ТЫНЧТЫК ҮЧҮН ӨНӨКТӨШТҮКҮН ТРАСТЫЛЫК ФОНДДОРУ

ТүӨнүн Трастылык фонддорун куруу саясаты алгач 2000-жылдын сентябрь айында өнөктөш-өлкөлөргө жөө аскерлерге каршы коюлган миналардын запастарын коопсуз түрдө жок кылуудагы колдоо көрсөтүү механизми катары макулдашылды. Бул мүчө-өлкөлөргө жөө аскерлерге каршы коюлган миналарды колдонууга, сактоого, өндүрүүгө жана өткөрүп берүүгө тыюу салуу жана аларды жок кылуу боюнча Оттава келишимин ишке ашырууга көмөк көрсөтүүгө багытталган.

Миналарды жок кылуу боюнча ийгиликтүү долбоорлордун негизинде Фонддун мүмкүнчүлүгү анын иш-аракеттерине ок атуучу жана жеңил курал-жарактарды жок кылууга багытталган башка демилитаризация долбоорлорун кошуу менен кеңейди. Жакында мындай фонддорду колдонуу мүмкүнчүлүктөрү өнөктөш-өлкөлөргө аскер кызматкерлерин адистик кайра даярдоо жана аскердик базаларды конверсиялоо сыяктуу демилгелер аркылуу аскердик реформанын натыйжаларын жок кылууга колдоо көрсөтүү үчүн кайрадан кеңейтилди. Трастылык фонддор Жер ортолук деңиз диалогу өлкөлөрүнүн кызыкчылыктарында да курулса болот.

НАТОнун мүчөлөрү Трастылык фонддордун алкагында өнөктөш-өлкөлөр менен конкреттүү долбоорлор түзүү жана иш жүзүнө ашыруу максатында кызматташат. Ар бир учурда НАТО же өнөктөш-өлкө демөөрчүлүк, долбоор сунуштарын иштеп чыгуу жана потенциалдуу донорлорду издөө демилгесин алат. Мындай долбоордон түздөн-түз пайда көргөн өнөктөш-өлкө бул иштин бир бөлүгүн өзүнө алат жана долбоорго каражаттарынын чегинде максималдуу колдоо көрсөтөт. НАТОнун эксперттери тарабынан кеңеш жана сунуштар берилет.

Финансылуу НАТОнун мүчө-өлкөлөрү жана өнөктөш-өлкөлөрү тарабынан өз ыктыярлары менен камсыз кылынат. Мүчөлүк акы жабдыктар жана кызматтар түрүндө да берилет. Техникалык камсыздандыруу жана жабдуу агенствосу Люксембургда жайгашкан. Бул агенство долбоорлор боюнча аткаруу уюм катары кызмат кылат жана алардын техникалык жана финансылык аспектерин ишке ашырууга жооп берет.

Кошумча маалымат үчүн:
www.nato.int/pfp/trust-fund.htm

Эски ракеталарды жок кылуу

ТүӨнүн Трастылык фондунун долбоору боюнча 2005-жылдын башында Грузияда коопсуз шарттарда 300 чамасында эски зениттик ракеталар жок кылынды. Понихала жана Чиладиддеги базалардын складдарындагы ал ракеталар жаңыдан жасалды жана алардын тетиктери кийинчерээк дистанциялык ыкма менен жаруу үчүн башка жерге алып өтүлдү.

Бул долбоор ракеталар сакталган аймактарда коопсуздукту күчөттү жана бул курал-жарактын айынан айлана-чөйрөгө келтириле турган зыяндын алдын алууга жардам берди.

Күтүүсүз өзгөчө кырдаалдарга жараша чара көрүүнүн өзгөчөлүктөрү

Табийгый техногендик өзгөчө күтүүсүз кырдаалдар убакытка карабай болушу мүмкүн, мындай кырсыктарга баардык эле өлкөлөр туш келип, жаратылыш кырсыгын тез арда жоюуга багыт алат. Өтө чоң жаратылыш кырсыктары согуштук кырдаалдарга байл анышпаса дагы өтө чоң коркунуч туудуруп, коопсуздукту жана туруктуулукту сактоону талап кылат. Ар бир өлкө өзгөчө күтүүсүз кырдаалдар болгондо аны менен күрөшүүгө өзү жоопкер болуп, жабыр тарткандарга жардам көрсөтүп, өз аймагында жаратылыш кырсыгын жойгону менен анын чек ара аймагындагы башка өлкөлөр ошол эле кырсыктан жабыр тартып калышы толук мүмкүн. Мына ошого байланыштуу жаратылыш кырсыктарын жоюу боюнча эл аралык уюмдардын жардамы аркылуу өтө жогорку деңгээлдеги потенциалдуу көмөктөшүү зарыл.

Күтүүсүз өзгөчө кырдаалдар туурасында эскертүү жана ага каршы ыкчам чара көрүү боюнча кызматташтыкты НАТО «Жараандык күтүүсүз кырдаалдарды пландаштыруу» деп атап, НАТО бул багытта башка өлкөлөр менен көптөгөн жылдар бою иш алып барууда. 90-жылдары бул багыттагы кызматташуу кеңейип, көптөгөн өлкөлөр менен өнөктөштөр киргенден тарта өтө чоң согуштук эмес компонентте Тынчтык жана өнөктөштүк багытын дагы кызматташуу жаңы тепкичтерге көтөрүлө баштады. 1998-жыл Россия Федерациясынын сунушунун негизинде Евроатлантикалык өзгөчө кырдаалдар менен катастрофа чыккан учурда жардамдашуу координациялык борбору түзүлгөн. Борбор өзүнүн алдына бир катар милдеттерди коюп, Тундук Евроатлантикалык өнөктөштүктөгү өлкөлөрдүн аймагындагы күтүүсүз табийгый кырсыктардан сактануу менен алардын алдын алуу иштерине координациялык кылат.

> Кызыл Жарым Ай кызматчылары Тынчтык үчүн Өнөктөштүк боюнча уюштурулган машыгууларга катышышат.

Эффективдүү координациялоо жана көмөк көрсөтүү

Табийгый кырсыктар болгон учурда эффективдүү мамиле кылуу бир катар чечилбеген маселелерди чечүүнү жана координациялоону талап кылат. Транспорт, медициналык жабдыктар, дары дармектер байланыш жана башка жарандык жардам көрсөтүүлөрдү өз боюна камтыйт. Баардык өлкөлөр табийгый кырсыктардын болушу туурасында берилген эскертүүлөргө ылайык мамлекеттик деңгээлде пландарды иштеп чыгууга жоопкер болот. Ошону менен бирге эле чек ара аймактарындагы табийгый кырсыктар менен катастрофалардын мүнөздүү белгилерине ылайык эл аралык жардамдардын суроолорун эффективдүү канааттандырууну жана кызматташтык менен пландаштырууну эл аралык деңгээлге көтөрүү турат.

НАТО өз өнөктөштөрү менен кызматташууга кирген өлкөлөрдүн алкагында мамлекеттер өзгөчө граждандык пландаштыруу багытындагы кызматташтыгы өз ичине ар түрдүү ишмердүүлүктөрдү же башкача айтканда биргелешкен семинаралар, симпозиум, машыгуулар менен окуу курстарын камтыйт. Мындай ишмердүүлүктөргө жөнөкөй жарандар, аскердик жана мамлекеттик кызматкерлер, дагы башка тийиштүү тармактардын өкүлдөрү катышат. Булардан сырткары эң негизги катышуучулар болуп, эл аралык уюмдардын өкүлдөрү эсептелип, дүйнөгө кадыр барктуу болгон ООНдун Гуманитардык Жардам Берүү Бюросу (UNHCR), Качкындар боюнча Жогорку Комиссариаты, Эл аралык Атомдук Энергетикалык Агентствосу жана Европалык Союз, өкмөттүк эмес гуманитардык уюмдар катышууга милдеттүү.

Күтүүсүз кырдаалдардын учурунда кандай аракеттерди жасоо керектиги боюнча тийиштүү пландар иштелип чыккандан кийин, техникалар менен камсыз болуу, жалпы даярдык жана машыгууларды НАТО жана өнөктөштүккө кирген өлкөлөр Түндүк Евроатлантикалык борборунун координациялоосу аркылуу жабыр тарткан өлкөлөргө жардам берүүгө багыт алат. Азербайжан, Албания, Венгрия, Румыния, Украина. Чех Республикасы мамлекеттери суу ташкынынан жабыр тарткан учурлары көп. Мурунку Югославия Республикасы Македония* менен Португалияда токойлордун өрттөнүшү көп кездешет. Аба ырайынын өзгөрүшүнө байланышкан табийгый кырсыктар Молдова менен Украинада болуп келген.

Суу ташкындарда көрсөтүлгөн жардам

Өткөн кылымда Батыш Украинада 13 өтө ири суу ташкындары болгон. 1995, 1998 жана 2001 жылдары болгон суу ташкындарында Украинага НАТО жана өнөктөштүккө кирген өлкөлөр жардам берген.

Украина 1997-жылы граждандык өзгөчө кырдаалдар боюнча түзүлгөн атайын меморандумга ылайык, өнөктөштүктүн өзгөчө кырдаалдар учурунда көмөк көрсөтүү боюнча программасынын алкагында көлөмдүү реалдуу жардамдарды алды. Негизги максат - Украинага жардам берүү менен батыш тарабында көп боло турган табийгый кырсыктарды жеңүү жана ага каршы турууну көздөгөн. 2000-жылы сентябрь айында Закарпатьеде тынчтык үчүн өнөктөштүк программасынын алкагында табийгый кырсыктардан жапа чеккендерге жардам көрсөтүү боюнча атайын

машыгуу өткөрүлүп, кырсык болгон аймакты аба мерчеминде чалгындоо, каза болгондор менен жабыр тарткандарды эвакуациялоо жана сууларды тазалоо боюнча техникаларды пайдалануу машыгуусу жүргөн. 2001-жылы эксперименталдык долбоорду аяктоого он эки өлкөнүн 40тан ашык эксперттери суу ташкындары менен өзгөчө кырдаалдар боюнча кандай аракет жасап, чараларды көрүү керектиги боюнча Тис суу тосмосунда практикалык иштерди жүргүзүп, эффективдүү сунуштарын киргизе алышты.

ЕВРОАТЛАНТИКАЛЫК КООРДИНАЦИЯЛЫК БОРБОРУНУН ӨЗГӨЧӨ КЫРДААЛДАР МЕНЕН КАТАСТРОФА ЧЫККАН УЧУРДА ЖАРДАМДАШУУСУ

1998 - жылы июнь айында, Евроатлантикалык өзгөчө кырдаалдар менен катастрофа чыккан учурда жардамдашуу координациялык борбору НАТОнун штаб квартирасында Россиянын сунушу менен түзүлгөн. Бул борбор күнү-түнү иш алып барат жана ал өз ишмердүүлүгүндө маалымат алмашуу жана НАТО менен өнөктөш мамлекеттердин-Евроатлантикалык региондо –жаратылыш кырсыктарына каршы күрөшүүдөгү иштерин координациялайт. Евроатлантикалык борбор ошондой эле граждандык өзгөчө кырдаалдар, жаратылыш кырсыктары, техногендик катастрофалар жана террордук актылардын кесепеттерин жоюуда - химиялык, биологиялык жана радиологиялык агенттерди колдонуу менен ири көлөмдөгү машыгууларды өткөрүшөт.

Борбор мындан тышкары эл аралык мекемелери менен тыгыз байланышып, жаратылыш кырсыктарын жоюуда жана алдын алууда ошондой эле БУУнун бюросу менен гуманитардык

маселелерди координациялоодо жана химиялык куралдарды колдонууга тыюу салууда эл аралык негизде башкы роль ойнойт.

Евроатлантикалык борбор бул сыяктуу маселелерди чечүүдө жана визалык тартип, че-гара тартиби, транзиттик макулдашуу, бажыканадан өткөрүү жана киргизүүдө –мамлекеттер ортосунда эки жана көп тараптуу маселелерди чечүүгө көмөк көрсөтөт. Мындай иш чаралар жаратылыш кырсыктарын жана катастрофаларды жоюуда-жүктөрдү жеткирип, куткаруучулардын эркин жылышына –жардам берип, бюрократиялык бут тосуулар болбойт. Ошондой эле кырсыктарды жана катастрофаларды жоюуда –жардам берүүгө макул болгон мамлекеттерден Евроатлантикалык ар кандай улуттагы куткаруучу бөлүмдөдү- кыска убакытта түзүү макулдашылды.

Кошумча маалымат үчүн:
www.nato.int/eadrcc/home.htm

Качкындарга жардам

Евроатлантикалык өзгөчө кырдаалдар боюнча борбору табигый кырсыктарды жана күтүүсүз калбайрамдарды (катастрофаларды) жоюу менен гана чектелбей биринчи уюшулган күндөн тартып, качкындарга жакындан жардам берүүнү алгачкы максаттары кылышкан. Анткени 1998-жылы Косово аймагында гуманитардык кризис башталганда эл аралык коомчулуктун түйшөлүүсү жаралган. Сербдердин аскерлери менен албан полиция күчтөрүнүн ортосундагы согуштук конфликттен улам 300 000 ашык этникалык албандар өз үйлөрүнөн качууга мажбур болушкан.

1998-жылдын июнь айынын башында Түндүк Евроатлантикалык өзгөчө кырдаалдар менен катастрофа чыккан учурда жардамдашуу координациялык борборунда качкындарга жардам берүү БУУнун Качкындар боюнча Жогорку комиссары Евроатлантикалык өзгөчө кырдаалдар борборуна албан качкындарына алгачкы керектөлөрүнө жумшалала турган 165 тонна жүктү жеткирүү боюнча кайрылган. Бир нече айдан кийин Евроатлантикалык өзгөчө кырдаалдар борбору менен БУУнун Качкындар боюнча жогорку комиссариаты ал жакта кризис курчуп турганда качкындарга жардам берүүгө толук шарт түзө алышты. Евроатлантикалык өзгөчө кырдаалдар борборунун кызматкерлери качкындардын абалы менен таанышуу максатында согуштук абалда турган аймакта болуп, түзүлгөн кырдаалдын абалы менен жакындан таанышып келишкен. Мына ушуга байланыштуу 1999-жылдын жаз айларында НАТОнун союздаштары аба мейкиндиги аркылуу куралдуу күч колдонууга мажбур болгон. Ошол учурда сербдер тарабынан куугунтукталган жүз миңдеген этникалык албандарга жардам берүүгө мүмкүнчүлүк түзүлгөн.

Евроатлантикалык борборуна кирген өнөктөштөр согуштук кагылышуу жүрүп жаткан аймактагы абал менен таанышуу учун өз ара маалымат алмашып, кандай аракеттерди жасоо менен жабыр тарткан аймакка жардам берүүнү координациялады. Аларга алгачкы керектүү болгон медикаменттерди жана медициналык техникаларды, кийим кече менен бут кийимдерди, байланыш аппараттары менен чатырларды берип 20 000 ашык адамга жардам көрсөтүүгө жетише алды. Евроатлантикалык борборуна кирген өнөктөш өлкөлөр болгон Израиль согуш майданы жүрүп жаткан аймакка талаа госпиталдарынын техникалык жабдыктарын берсе, Бириккен Араб Эмираттары Албаниянын түндүк чыгышындагы Кукес аэродромун кайра калыбына келтирүүгө көмөк кылды.

> Стихиялуу кырсыктарга каршы туруу боюнча Евроатлантикалык координациялык борбор Косово кризиси учурунда качкындарга жардам көрсөтүү операцияларына көмөк көрсөтүшөт.

Мындан сырткары жүктөрдү жеткирүү менен бөлүштүрүү учун самолет, вертолет жана башка техникалар менен камсыз кылып, тийиштүү кеңештерди берип турушту. Евроатлантикалык өзгөчө кырдаалдар борбору негизги гуманитардык каттамдарда жөнөтүлө турган жүктөрдү координациялоо ролун аткарышты. Алар аба каттамдарын башкаруу менен тийиштүү адисттерди жана БУУнун ар кандай жардам иретинде берилип жаткан жүктөрүн ташууну координациялай алышты.

Евроатлантикалык өзгөчө кырдаалдар борбору кандуу кагылышууга туш болгон Албания менен мурунку Югославия Республикасы Македониянын* атынан НАТОнун башка бөлүмдөрү менен байланышта болуп ортомчулук милдетти аткаруу менен НАТОго кирбеген өлкөлөрдүн ортосундагы байланыштарды жандандыруу менен эки өлкөнүн ортосундагы кайсы маселелер болсо дагы аларды уюштурууга жана чечүүгө кадам кыла алышты. Мындай маселелердин бири качкындарды тез арада кризиске туш болгон аймактан алып чыгуунун механизмин иштеп чыгып, үчүнчү бир өлкөгө алып кетүү менен качкындардын гуманитардык жардам алышына шарт түзүү.

Террордук актыларга даяр туруу

2001-жылдын 11 – сентябрындагы окуя, бейпилдикте жашаган эл үчүн ар кандай күтүүсүз террордук кол салууларда химиялык, биологиялык, радиологиялык жана ядролук куралдар пайдаланышы мүмкүн экендиги байкалып, күтүүсүз террордук актыларга каршы туруу үчүн кызматташтык керектигин шарттап койдү. Өнөктөштөрдүн терроризмге каршы күрөшүү боюнча пландары (караңыз 15 б) жүргүзө турган иштер бири-бирине дал келүү менен тийиштүү маалыматтарды алмашып, өзгөчө кырдаалдарды паландаштыруу менен окуяга баа берип, террордук актыларда калк жабыр тартпагандай аракеттерди жасап, массалык кыргын салуучу куралдар да пайдаланышы мүмкүндүгүн эсепке алуу зарыл.

Эгерде террордук актыларда химиялык, биологиялык, радиологиялык жана ядролук куралдарды пайдалануу болсо ошол өлкөнүн жарандык кызматтары улуттук бийлик бутактарын жардам көрсөтүү үчүн жетиштүү даярдыкта болуп, өзгөчө кырдаалдарга ылайык гражаандык коргонуу пландарын ишке киргизүүгү тийиш. НАТО менен өнөктөштүккө кирген өлкөлөрдө мындай кокустан кол салуулар боло турган болсо, улуттук күчтөр менен жабдыктардын тизмесин улам жаңылап түзүп кандай чараларды көрүүгө даяр турушу зарыл. Техникалык жабдыктарга медициналык жардам, радиологиялык жабыркоо коркунучун аныктай турган приборлор, идентификациялык жабырлоону аныктоочу жабдыктары бар лаборатория, авиамедициналык эвакуациялоочу техникалар болушу керек. Мындай керектүү жабдыктардын запасы кокустуктан түзүлгөн өзгөчө кырдаалдарда көмөкчү болот. Мамлекеттик чек араларды кесип өтүүдөгү жеңилдетилген формалардын багыты өзгөчө кырдаалдарда түзүлгөн учурда жардамдардын бат-бат келишине өбөлгө болот.

Окуу машыгуу учурларында паландаштыруу жана техникаларды пайдалануу боюнча атайын стандарттары иштелүүдө. Тынчтык жана өнөктөштүктүн алкагында аскердик талаа машыгуулары ар дайым жүргүзүлөт. Анткени террордук актыларды уюштургандарга эффективдүү күч колдоону менен аларды акырына чейин жок кылууга багыт алуусу турат. Мындан сырткары бир катар адисттердин тобунан турган тайпалар тез арада медициналык жардамды, жабыр тарткан аймакты тазалоо боюнча бирдиктүү иш алып баруу маселесин чечүүсү керек. Азыркы учурдагы экинчи маселе коомчулукка өзгөчө кырдаалдар учурунда маалымат жеткирүү тапшырмасын чечүүсү турат.

«Ыплас бомбаны» колдонуу

2003-жылы Румыниянын Питешти шаарында радиологиялык бомба менен террордук акт жасалып, аны жоюунун эл аралык деңгээлде чара көрүү багытындагы машыгуу өткөрүлгөн. Бул машыгууга болжолдуу румыниянын 1300 атайын адисттери жана башка өлкөлөрдүн 350 эксперттери катышкан.

Коопсуздук, илим жана айлана чөйрө

НАТОнун эки бөлөк башка программасынын негизи ар дайым окумуштуулар менен эксперттердин арасында чечилбеген маселелердин үстүндө иштөө өтө жалпы кооптонууну туудуруп турат. Кызматташтык илимдин прогресстерине жетишүү талаптары окумуштуулар арасында салтка айланып, өз ара байланышы менен маалымат алышып, саясий тапшырмаларды аткаруу ар кыл каада салттар менен маданиятты билүү ишеними окумуштууларды бириктирүүдө.

НАТОнун илимий комитетинин «Илим аркылуу коопсуздук» программасына ылайык, Илимий комитети өзүнүн алдына өлкөлөрдүн арасында табылгыс кенч катары коопсуздукту, стабилдүүлүк менен тилектештикти жана чечилбеген түйүндүү маселелерди илим аркылуу жетишип чечебиз деген максатын койгон. Ал бардык окумуштуулардын уюмдарынын байланышын колдоо менен илимдин потенциалын жогорулатууга НАТОго кирген өлкөлөрдүн Жер ортолук деңизинин аймагындагы өлкөлөрдүн окумуштуулары пикирлеш болушун колдойт. «Илим аркылуу коопсуздук» программасы негизинен терроризмден коргонуу же коопсуздукта коркунуч туудурган илимий изилдөө иштерине өтө көңүл бөлөт. Дагы бир башкы максаты биргелешип илимий технологияларды пайдаланууга өнөктөштүккө кирген өлкөлөрдүн алдында турган маселелерин чечүү туурасындагы багыттары.

Коомго Чакырык Таштоо Боюнча Комитеттин (КВСО) программасы изилдөөчүлөрдүн кызматташтыгын чыңдоо менен улуттук ведомстволордун башын бириктирип айлана чөйрөнүн жана коомчулуктун түрдүү проблемаларын чечүүгө салымын кошуп келет. Же болбосо муну НАТО-го кирген өлкөлөр ортосундагы техникалык жана илимий, социалдык саясат багыттарындагы жана тажрыйба алмашуу боюнча уникалдуу форум болуп калды десек жарашат. Өз ишмердүүлүгүндө ал коопсуздук маселесине түздөн түз байланышкан башкы милдеттерге моюн сунат.

Коопсуздук кызматындагы илимий иш аракеттер

Терроризмден коргонуу

НАТОго ымалалаш жана өнөктөш мамлекеттер үчүн терроризм менен күрөшүү негизги багыттардын бири. НАТО химиялык, биологиялык, радиологиялык жана ядролук куралдарды издеп табуунун натыйжалуу ыкмалары, ошондой эле андан коргоонууну жакшыртуу боюнча илимий изилдөөлөрдү колдойт. Мындан тышкары ушул куралдарды коркунучсуз жок кылуунун, зыянсыздандыруу, ага каршы медициналык чара көрүү, химиялык жана вакциналык технологиялардын мүмкүнчүлүгүн кеңейтүүгө шарт түзгөн илимий изилдөөлөр колдоого ээ болот.

Жарылгыч заттарды издөөнүн эффективдүү каражаттарын иштеп чыгуу, мыйзамсыз соода менен күрөшүү, че-арадагы коопсуздукту күчөтүү, экологиялык терроризм жана кибертерроризмден коргонуу, ошондой эле энергетика, байланыш, транспорт, жашоо шартты камсыз кылуучу системалар сыяктуу маанилүү объектилердин жабырлануу деңгээлин азайтуу маселелери менен алектенген окумуштууларды бириктируу максатында симпозиум жана семинарларды уюштуруу.

Саясий сунуштоону иштеп чыгуу максатында: терроризмдин себептерин, анын социалдык жана психологиялык кесепеттерин, террористтик коркунучка элдин каршы туруу ыкмаларын көтөрүүнү терең изилдөө сыяктуу ири масштабдуу маселелер - изилдөөнүн предмети болуш керек.

Коопсуздуктун башка коркунучтарына каршы аракеттенуу менен

Потенциалдуу башка коркунуч булактары аз кездеше турган болсо да алардын коопсуздук менен стабилдүүлүктүн сакталышына тийгизген терс таасири олуттуу мүнөзгө ээ жана эске ала жүргөн көрүнүш. Аларга мисалы айлана чөйрөнүн деградацияга кабылышы, топурак катмарынын эрозиясы, таза суу ресурстарынын булганышы жана башка маселелер кирет. Мындай маселелерди чечүү бир гана илимий сапаттуулукту гана талап кылбастан ар тараптуу чара, аракеттерди көрүүнү да талап кылат. Бул багыттагы маселелерди чечүүдө НАТО алдыңкы илимий практиканын тажрыйбасын колдонгон долбоорлор менен изилдөөлөрдү колдоп, кызык кан өлкөлөрдү да тартат.

Эгерде табият кырсыктарын алдын ала айта турган же алардын алып келген кырсыктарын азайтып же таптакыр болтурбай коё турган мүмкүнчүлүк болсо дүйнө жүзүндө албетте, коркунучтардын да саны аз болоор эле. Бул албетте бардык өлкөлөр үчүн абдан маанилүү нерсе. НАТО ири жер титирөө болгон учурда адамдардын өлүм житимин азайтып кырсыктын күчүн басаңдата турган, чыгымдар менен экономикалык жана социалдык проблемалардын масштабын азайта турган бир нече долбоорлорду иштетип көрдү. Мындай долбоорлор мисалга имараттардын жер титирөөнүн кубаттуулугуна карата туруштук берүүсү, сейсмологиялык жана геологиялык маалымат булактарына таянуу менен сейсмикалык коркунучта турган аймактардын карталык схемасын түшүрүү сыяктуу иш чараларды камтыйт. Мунун өзү мисалга шаар шартында архитектор адистерге коопсуз жерлерди тандап алуусуна мүмкүнчүлүк түзөт. Бул программанын алкагында алдын ала божомолдоп эскерте турган иш чараларды иштеп чыгуу жана суу каптоо коркунучтары болгон учурларда аларга каршы күрөшүү иш чаралары багытында жардамдар көрсөтүлүп жатат. Бузулуп кетпеген таза тамак аш азыктары жана ишенимдүү маалымат булактары менен камсыз кылуу азыркы коом учун абдан мааниге ээ экендигин танууга болбойт.

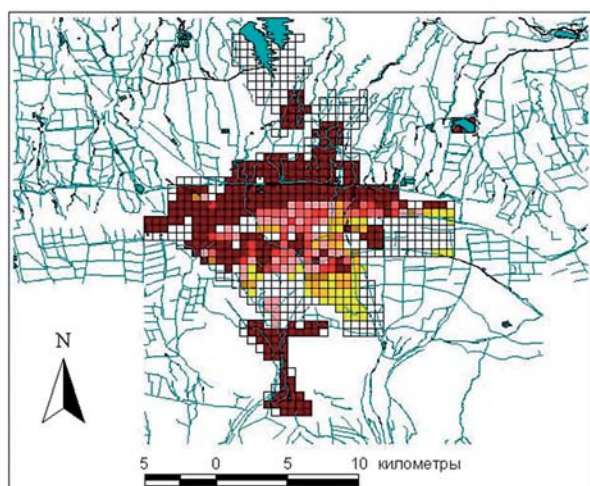
Бул күн сайын керек болуп турган зарылчылык жана катардагы көрүнүш. Ошондуктан бул багыттагы ишмердүүлүк дагы биздин коомдун келечектеги коопсуздугун алдын алуу маселесинде абдан маанилүү.

КУРЧАП ТУРГАН АЙЛАНА ЧӨЙРӨ ЖАНА КООПСУЗДУК

Курчап турган чөйрөнүн транс чегаралык аралык мүнөздөгү проблемалары - эл аралык коомчулуктун айлана чөйрөнү коргоо багытындагы долбоорлорду иштеп чыгуусуна активдүү ролду кармануусуна түрткү болду. Бул багытта коомдоштук социалдык-экономикалык өнүгүү максатын гана көздөбөстөн коопсуздук менен стабилдүүлүктүн өнүгүшүнө да чоң маани берүүдө. Мындай долбоорлор учурдагы Коомго Чакырык Таштоо Боюнча Комитеттин (КВСО) программасынын өзөгүн түзөт жана «Илим аркылуу коопсуздук» программасынын маанилүү бөлүгү болуп саналат.

2002-жылы Европанын коопсуздук жана кызматташтык уюму (ОБСЕ) менен Бириккен улуттар уюмунун (БУУ) айлана чөйрөнү коргоо жана өнүктүрүү программаларынын «Айлана чөйрө жана коопсуздук» деп аталган биргелешкен демилгесин алга жылдыруу менен айлана чөйрө, коопсуздук жана стабилдүүлүк сыяктуу орчундуу маселелердин натыйжалуулугуна жетишүүгө орчундуу кадам жасалды деп айтсак болот. Бул демилгенин алкагында башкы көңүл Балкан, Кавказ жана Борбордук Азия сыяктуу кооптуу аймактарга бөлүнүүдө.

«Илим аркылуу коопсуздук» жана КВСО программаларынын башкы милдеттеринин бири - айлана чөйрө менен илимдеги жетишкендиктердин тыгыз кызматташуусунун натыйжасында, өнөктөш-мамлекеттер аймагындагы коопсуздукту чыңдоо болгондуктан, эми алар БУУ менен дагы байланышын чыңдай башташты. Иш аракеттер координацияланып, маалыматтар аламышылып, жыйынтыктар региондордогу тийиштүү мекемелерге таратылды. Бул жагдай иш-аракеттерге чоң таасирин тийгизет.

Турак жайлардын
Бишкектеги баардык
түрлөрүнө сейсмикалык
зиян келтирүү

Жер титирөөлөрдө көрсөтүлгөн жардам

Жер титирөөлөр кийинки мезгилде Борбордук Азиянын калк жыш жайгашкан аймактарында сезилээрлик коркунучтарды жаратууда. Бул багытта НАТО тарабынан каржыланып жаткан Туркиялык адистер жер титирөөлөрдүн алдын алуу маселелери боюнча Өзбекстандын жана Кыргызстандын тиешелүү адистерине көп кеңештери аркылуу жардам берип, ордо шаарлар Ташкент менен

Бишкекте коркунучтуу аймактардын картасын түшүрүү иштерине жардам беришүүдө. Иштелип чыккан бул карталар шаар куруу ишинде анын келечектүүлүгүн жана бекемдигин камсыз кылган маанилүү документ катары адистер үчүн ар дайым зарыл болгон пайдалуу булак болуп калмакчы.

Элдерди бириктирүү менен

Маалыматтарга өз убагында жетишүү мүмкүнчүлүгү окумуштуулар үчүн өтө маанилүү жана алардын акыркы кездердеги изилдөөлөр менен илимий чөйрөдөгү жаңылыктар менен камсыз болуп турушуна шарт түзөт. Бирок азыркы күндө бардык эле жердеги окумуштуулар менен мугалимдер маалыматтык өнүгүү кылымында жашап жаткан жери жок, айрым жерлерде интернет түйүнү бара элек аймактар да бар. Ошондой болсо да маалымат мейкиндигиндеги монополиялык түзүлүштүн жоктугу демократия менен атуулдук коомдун өнүгүшүнө түздөн түз таасир этип анын өнүгүүсүн шарттаган көрүнүштүн күбөсү болот деп тыянак чыгарсак жаңылышпайбыз.

Бул маселени чечүүдө биргелешкен натыйжаларга жетишүү үчүн НАТОнун граждандык илим программасы өнөктөш-мамлекеттердеги бир катар изилдөөчүлүк жана билим берүү тармагы боюнча иштеген мекеме уюмдарына интернетке жетишүү мүмкүнчүлүгүн түзүп бере тургандай зарыл болгон тармактык инфраструктура кызматын сунуш кылды.

Россия жана Украина региондорундагы окумуштуулар менен мугалимдердин коомдоштуктарына интернетке чыгуу мүмкүнчүлүгүн түзүп берүү максатында бул регионалдык аймактык түйүн системалары түзүлдү. Мындан тышкары Молдова, Румыния өлкөлөрүндө жана мурунку Югославия республикасы Македонияда* улуттук түйүндөрү да пайда болду. Бул чөйрөдөгү НАТО уюму тарабынан каржыланган масштабдуу долбоорлорунун эң ириси - Виртуалдуу жибек жолу долбоору болуп калды. Ал спутниктик байланыштын жардамы аркылуу Борбордук Азия жана Түштүк Кавказ аймактарындагы окумуштуулар менен мугалимдер коомдоштуктарына интернетке чыгуу жана ал аркылуу дүйнө жаңылыктары менен кабардар болуу мүмкүнчүлүгүн түзүп берди.

Виртуалдуу Жибек Жолу

Виртуалдуу жибек жолу долбоору боюнча иштер 2001-жылдын октябрь айында башталган (бул долбоордун аталышы Европа дүйнөсү менен алыскы Чыгышты байланыштырып, ортодогу соода экономикалык байланышты өнүктүрүү менен маданий булактардын карым катышын айкалыштырган Улуу Жибек Жолуна түздөн түз байланыштуу). Бул долбоор боюнча Түштүк Кавказдагы жана Борбордук Азиядагы 8 өнөктөш-мамлекеттеги (Азербайжан, Армения, Грузия, Казакстан, Кыргыз Республикасы, Тажикистан, Түркменистан жана Өзбекстандагы) окумуштуулар

менен окутуучу мугалимдер коомдоштуктары интернеттик байланышка чыгып маалымат алууга жетишишти. 2004-жылы бул долбоордун масштабы дагы кеңейип, курамына Афганистан да кирип калды.

Булarda азыр алдыңкы маалымат жетишкендиктерине шарт түзө тургандай каражаттары жетишсиз. Мындан улам алар Интернет байланышын ушул долбоордун жардамы аркасында гана жалпы спутник нуру аркылуу алып жатышат. Кеңири тилкедеги спутник байланышын камсыз кыла турган 10 спутник антеннасын орнотуу иши НАТО уюмунун гранттык каражаттарынын эсебинен ишке ашууда. Долбоордун калган демөөрчүлөрү кызмат көрсөтүү жана шайман каражаттары менен камсыз кылуу жагынан жардам берүүдө 4 жылдык мөөнөт ичинде бул долбоорго инвестиция катары жумшалган 3,5 млн. АКШ доллары суммасындагы каражатты эске ала турган болсок бул долбоор НАТО уюмунун граждандык илим программасынын алкагында аткарылган долбоорлорунун эң ириси болуп калды десек туура болот.

Евроатлантикалык коопсуздуктун маданий жолу

Тундук атлантикалык союздун тыгыз шериктештик байланыштарын өнүктүрүүнүн натыйжасы абдан ийгиликтүү ишке ашты жана Евроатлантикалык аймактагы стратегиялык кырдаалдын өзгөрүшүнө түздөн түз таасирин тийгизди. Өнөктөштүктүн өзү саясий диалогду өнүктүрүп, өз ара оперативдүү аракеттеги күчтөрдүн башын кошуу менен евроатлантикалык коопсуздуктун чыныгы маданиятын түзүүгө чоң салым кошууда. Мунун өзү кандай гана кырдаал болбосун өнөктөштүккө кирген мамлекеттер бир чечимге келип, бирдей максатты көздөп иш алып барат дегенди түшүндүрөт.

Өз ара тыгыз карым катыштагы практикалык кызматташтык жемишинин натыйжасында НАТОго кирген союздаштардын аскер күчтөрү Балканда жана Афганистан аймактарында бири бири менен ийин тирешип ынтымактуу кызмат өтөп жатышат. Өнөктөштүктүн өзү – НАТО боюнча өнөктөш болгон мамлекеттердин терроризм коркунучуна жана массалык кыргын салуучу куралдардын жайылышына жол бербөө багытында жүргүзгөн биргелешкен күрөштүн негизи жана башкы өзөгү болуп калды десек жарашат.

Өнөктөш мамлекеттердин көпчүлүгүндөгү аскердик реформалык иш аракеттерди колдоп стимул берүү менен Өнөктөштүк демократиялык жаңыланууларга да ыңгайлуу шарттарды түзүүдө. Тактап айтканда азыркы күндүн талабына ылайык келген эффективдүү, демократиялык жоопкерчиликтеги куралдуу күчтөр менен коргонуу институттарынын түзүлүшүнө салым кошууда. Андан тышкары мындай реформалар ошол өлкөлөрдөгү кийинчерээк таасирин тийгижиши мүмкүн болгон социалдык жана материалдык проблемаларды да жоюп кетүүдө.

НАТОго кирген жана өнөктөш мамлекеттердин граждандары үчүн түз пайда бул аскердик кызматташуудан тышкары кеңири диапазондогу практикалык тажрыйба алмашуулар десек болот. Мисалга буга кырсыктуу мүнөздөгү өзгөчө кырдаалдарды алдын алып тактоо менен бул багытта кызматташып иш алып баруу, билим беруу, илим жана айлана чөйрөнү коргоо алкагындагы маселелер кирет.

Өнөктөштүк азыр НАТОго мүчө болуп кирген 10 мамлекетке алардын алдына коюлган милдеттерин аткаруусуна жардам берди. НАТОнун эшиги бул уюмга мүчө болуп кирүүнү каалаган башка жаңы мамлекеттер үчүн дагы ар дайым ачык бойдон кала берет. Бирок Өнөктөштүктүн өзү Батыш Европадагы али бирикпеген, НАТОго мүчө болууга да ашыкпаган, бирок евроатлантикалык коопсуздук маселесине келгенде өз салымдарын кошуп жаткан өлкөлөр үчүн дагы өз ара тыгыз аракеттеги ылайыктуу шарттарды өнүктүрүүгө уникалдуу негиз түзүп берет.

Евроатлантикалык коопсуздуктун чакырыктары азыр өзгөрүүдө. Күн санап өсүп жаткан түрдүү коркунучтар, терроризм менен башкаруу саясаты начар мамлекеттердин ички жана тышкы проблемалары, бардыгы улуттар аралык мүнөзгө чейин өсүп жетилет. Стабилдүүлүккө коркунуч келтирген аймак стратегиялык жактан маанилүү Балкан болсо дагы, Афганистандагы окуялар биздин жалпы коопсуздукка болгон коркунуч Евроатлантикалык региондун перифериясынан келип чыгаарына кубе болду. Мындай кырдаалда эл аралык стабилдүүлүк менен коопсуздуктун акыбалы биринчиден өлкөдөгү ички реформалардын ишке ашуусуна, экинчи бир жагынан кеңири эл аралык кызматташтык саясатына көз каранды болот. Коопсуздук багытындагы эффективдүү кызматташтык демократиялык базасы бар атайын доктриналардын жана институттардын көмөгү менен ишке ашат. Ансыз аны элестетүү мүмкүн эмес. Мындай шартта евроатлантикалык шериктештиктин күчү башкы чечүүчү ролду ойнойт.

Биргелешкен кызматташтык аракеттерин күчөтүү менен НАТОнун өнөктөштөрү жана союздаштары келечек муундардын коопсуздугу жана жыргалчылыгы үчүн өзгөчө кам көрөт. Андан тышкары өз күчтөрүн чыңдоо менен жалпы чакырыктарга жана жалпы аракеттерге каршы өзүнүн ар дайым даяр тура тургандыктарын далилдешет.

«Ушул он жылдыкты белгилеп жатып биз өзүбүздүн жетишкендиктерге абай салып кайрыла алабыз. Евроатлантикалык өнөктөштүк - эл аралык коопсуздук алкагында бардык ички жаңылануулар менен коопсуздуктардын катализатору болуп калды. НАТО ар дайым бул багыттагы ишмердүүлүктөрдүн көңүл борборунда болуп келген. Өнөктөштүк дагы улам убакыт өткөн сайын НАТО ишмердүүлүгүнүн негизин түзүп келет. Ал НАТОнун союздаштарынын кызыкчылыгы үчүн кызмат өтөп келет. Ошондой эле өнөктөштөрдүн, демократиянын жана тынчтыктын кызыкчылыгы үчүн ар дайым кызмат өтөп келет жана өтөй берет.»

НАТОнун Башкы Катчысы Яап де Хооп Схеффер 2004-жылдын 14-январында «Тынчтык үчүн өнөктөштүк» программасынын негизделгенине 10 жыл толгонуна байланыштуу атайын уюшулган Евроатлантикалык өнөктөштүк кеңешинин сессиясында чыгып сүйлөйт.

NATO Public Diplomacy Division / Division Diplomatie publique de l'OTAN

1110 Brussels, Belgium / 1110 Bruxelles, Belgique

Web site : www.nato.int

Site web : www.otan.nato.int

E-mail / Courriel : natodoc@hq.nato.int

© NATO / OTAN 2005

Бул брошюранын НАТОнун жана башка өнөктөш өлкөлөрөрдүн
тилинде жарык көрүү мүмкүнчүлүгү караштырылган.

Бул мүмкүнчүлүктүн баарын www.nato.int/docu/pub-form.htm
берилген сайттан караңыз же Белүштүрүү Пунктуна кайрылыңыз:

NATO Public Diplomacy Division – Distribution Unit

Division Diplomatie publique de l'OTAN – Unité de diffusion

1110 Brussels, Belgium / 1110 Bruxelles, Belgique

Tel : +32 2 707 5009

Fax : +32 2 707 1252

E-mail / Courriel : distribution@hq.nato.int